

I. ARTYKUŁY

Janusz Grabowski

<https://orcid.org/0000-0003-1438-8029>

Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa

DWORZANIE I POKOJOWCY KSIĘCIA MAZOWIECKIEGO JANUSZA II (1471–1495). STUDIUM PROZOPOGRAFICZNE*

Problematyka dotycząca dworu monarszego i książęcego cieszy się w ostatnim czasie coraz większym zainteresowaniem¹. Ukazały się publikacje na temat dworu królewskiego Jagiellonów²: Władysława Jagiełły³, Jana Olbrachta⁴, Aleksandra Jagiellończyka⁵, Zygmunta Augusta⁶ oraz Zygmunta Jagiellończyka⁷. Zajmowano się także dworami królowych: Jadwigi Andegaweńskiej⁸, Zofii Cylejskiej i Elżbiety Granowskiej⁹,

---

* Publikacja powstała w ramach prac związanych z realizacją projektu NPRH nr 0468/NPRH5/H30/84/2017: „Epoka jagiellońska i jej dziedzictwo w I Rzeczypospolitej do 1795 roku. Problematyka gospodarcza i społeczna, dzieje miast”.

¹ B. Czwojdrak, *Dwory królewskie w Polsce w XV wieku — stan badań i perspektywy badawcze* [w:] *Curia regis, curia reginalis. Dwory królewskie w średniowiecznej Europie Środkowej — stan badań i postulaty badawcze*, red. B. Czwojdrak, A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz 2014, s. 59–71.

² U. Borkowska, *Dynastia Jagiellonów w Polsce*, Warszawa 2011, s. 263–363.

³ H. Kręt, *Dwór królowej Jadwigi i Jagiełły*, Kraków 1987.

⁴ U. Nalewajko, *Na królewskim dworze Jana Olbrachta*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 59, 2011, s. 41–80.

⁵ J. Skibniewska, *Dwór królewski Aleksandra Jagiellończyka w latach 1501–1506*, Lublin 2015.

⁶ M. Ferencz, *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie*, Oświęcim 2014 (wyd. 2).

⁷ *Jagello Zsigmond herceg udvaranak szamadaskonye (1504–1507)*, ed. K. Rabai, Szeged 2014.

⁸ H. Kręt, *Slużby dworskie Jadwigi i Jagiełły w świetle wydatków podskarbińskich i podrzędnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, nr 663. *Prace historyczne*, z. 74, Kraków 1985, s. 81–87; G. Rutkowska, *Urzednicy królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Spis* [w:] *Nihil superfluum esse*, red. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 367–391.

⁹ G. Rutkowska, *Dwór polskich królowych Anny Cylejskiej i Elżbiety Granowskiej* [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. 2, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2012, s. 869–914.

Zofii Holszańskiej¹⁰, Elżbiety Rakuszanki¹¹, Elżbiety i Katarzyny Habsburżanek, Barbary Radziwiłłówny¹², oraz dworem królewiczowskim¹³. Mniejszym zainteresowaniem cieszyły się dwory książęce w średniowieczu, co wynika z gorzej zachowanej bazy źródłowej¹⁴. Oprócz opracowań monograficznych i artykułów poświęconych dworom królewskim i książęcym doczekaliśmy się również edycji rachunków i ksiąg skarbowych¹⁵.

Na tym tle słabo wypadają badania na temat dworu książęcego Piastów mazowieckich¹⁶. Dziwi, że po publikacji w 1959 r. księgi skarbowej Janusza II¹⁷ nie podjęto badań nad dworem tego Piasta, gdyż zachowane rachunki Janusza II są doskonałym źródłem do poznania najbliższego otoczenia księcia i jego dworu. Znajdujemy tam informacje o urzędnikach dworskich, dworzanach, pokojowcach, podkoniuszych, zawodowych trębaczach, a także rzemieślnikach służących na dworze.

¹⁰ B. Czwojdrak, *Z badań nad dworem królowej Zofii Holszańskiej*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, t. 2(6), 2010, s. 157–179; teŝe, *Zofia Holszańska, Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2012.

¹¹ T. Rombek, *Centrum a peryferia. Wieloproweniencyjność terytorialna dworzan Elżbiety Rakuszanki [w:] Jagiellonowie i ich świat. Centrum a peryferie w systemie władzy Jagiellonów*, Kraków 2018, s. 37–51.

¹² A. Marchwińska, *Królewskie dwory żon Zygmunta Augusta*, Toruń 2008; A. Januszek-Sieradzka, *Królowa Barbara Radziwiłłówna w dworskim mikroświecie*, Lublin 2017.

¹³ A. Nalewajek, *Dworzanie królewicza Jana Olbrachta w latach 1487–1492. Przyczynek do badań nad karierami rodów szlacheckich w czasach jagiellońskich*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, t. 10(14), 2018, s. 192–216.

¹⁴ A. Doroszeńska, *Otoczenie Henryka Brodatego i Jadwigi jako środowisko społeczne*, Warszawa 1978; D. Adamska-Heś, *Urzędnicy nadworni księżnej Agnieszki w latach 1368–1393*, „Ślaski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, t. 55, 2000, nr 2, s. 282–296; K. Pietkiewicz, *Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492–1506) [w:] Lietuvos valstybe XIII–XVIII a.*, red. Z. Kiaupa, A. Mickevicius, J. Sarcevičienė, Vilnius 1997, s. 75–131.

¹⁵ *Rachunki królewskie z lat 1393–1395 i 1412. Rachunki podrzęcstwa krakowskiego. Rachunki stacji nowosądeckiej*, oprac. H. Wajs, Warszawa 1993; *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského, vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hejtmana Slezska a Lužic, z let (1493) 1500–1507*, ed. P. Kozák, Opava 2014; *Účty budinského dvora krále Vladislava II. Jagellonského (1494–1495)*, ed. P. Kozák, Praha 2019; *Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, ed. D. Antanavičius, R. Petrauskas, Vilnius 2007; *Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitos (1543–1548)*, *Knyga 1, 1544 XI 15–1546 XI 15*, ed. D. Antanavičius, S. Narbutas, Vilnius 2009; *Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitos (1543–1548)*, *Knyga 2, 1543 VI 21–1544 XI 15*, ed. D. Antanavičius, S. Narbutas, Vilnius 2012; A. Filipczak-Kocur, *Księga skarbowa z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie odnaleziona w Kijowie*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”, t. 10, 2007, s. 63–75.

¹⁶ Dotychczas ukazał się tylko jeden artykuł dotyczący dworu księcia Janusza II, zob. J. Grabowski, *Współpracownicy i dworzenie Janusza II księcia mazowieckiego (1471–1495). Ze studiów nad otoczeniem prowincjonalnych władców w średniowieczu [w:] Materiały V Kongresu Mediewistów Polskich*, red. J. Sperka, K. Kollinger, Rzeszów 2018, s. 275–309.

¹⁷ *Księga skarbowa Janusza II księcia mazowieckiego z lat 1477–1490* (dalej: KS), wyd. J. Senkowski, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 6, 1959, zeszyt dodatkowy. W sprawie nowej edycji Metryki koronnej nr 7, zob. J. Grabowski, *Księga skarbowa Janusza II. Prace nad nową edycją rachunków dworu książęcego [w:] Editiones sine fine*, red. K. Kopiński, W. Mrozowicz, J. Tandecki, Toruń 2017, s. 117–130.

Prezentowany artykuł wpisuje się w nurt badań genealogicznych, prozopograficznych i biograficznych¹⁸ poświęconych określone środowisku, mianowicie mazowieckiej szlachcie przebywającej w okresie późnego średniowiecza na dworze książęcym.

Janusz II był najmłodszym synem księcia mazowieckiego Bolesława IV i Barbary, córki księcia kijowskiego Aleksandra (Olelka)¹⁹. Urodził się prawdopodobnie w 1455 r. jako pogrobowiec. W wyniku podziału schedy po Bolesławie IV objął w kwietniu 1471 r.²⁰ ziemię ciechanowską z powiatami: ciechanowskim, przasnyskim i sąchockim oraz powiatem czerwińskim i z prawem patronatu nad opactwem kanoników regularnych w Czerwińsku. Następnie objął ziemię łomżyńską z powiatami: łomżyńskim, ostrołęckim, kolneńskim i zambrowskim oraz ziemię różańską z powiatami różańskim i makowskim. We wrześniu 1475 r. wszedł w posiadanie ziemi płockiej, wiskiej i zawkrzeńskiej (należącej wcześniej do Kazimierza III); w 1484 r. wykupił od Bolesława powiaty błoński i tarczyński w ziemi warszawskiej oraz kamieniecki w ziemi nurskiej, w 1488 r. zaś (po zgonie Bolesława V), w wyniku nowego podziału dzielnic, objął ziemię wyszogrodzką. Książę zmarł bezpotomnie 16 II 1495 r. w Różanie i został pochowany 23 lutego tego roku w katedrze w Płocku.

Z okresu panowania Janusza II zachowały się dwie księgi wpisów z jego kancelarii. Są to Metryka koronna nr 6 (1471–1495) i nr 5 (fragment tomu, obejmujący wpisy z lat 1476–1481)²¹. Ocalała również Metryka koronna nr 7 zawierająca rachunki dworu Janusza II z lat 1477–1490. Wspomniana księga dostarcza najwięcej informacji na temat dworu i funkcjonowania skarbowości w okresie panowania Janusza II, dlatego jest podstawą niniejszego opracowania²².

Praca na dworze Janusza II była początkiem kariery wielu osób pochodzących z rodzin możnowładczych i szlacheckich na Mazowszu. Dlatego często spotykamy wśród dworzan i pokojowców synów urzędników mazowieckich. Dwory książąt mazowieckich z XV w. były urządzone na wzór dworów Jagiellonów, jednak ze względu na skromne dochody Piastów, w porównaniu z królewskimi, miały własną specyfikę. W małym, prowincjonalnym księstwie Janusza II²³ dwór

¹⁸ Na temat współczesnych badań nad polską szlachtą i możnowładztwem późnego średniowiecza, zob. S. Szybkowski, *Studia z genealogii i prozopografii polskiej szlachty późnośredniowiecznej*, Gdańsk 2003, s. 7–10, tenże, *Kościeleccy ze Skępego herbu Ogon i ich protoplaści. Studium z dziejów późnośredniowiecznej rodziny możnowładczej*, Gdańsk 2018, s. 9–11.

¹⁹ Sylwetkę księcia mazowieckiego Janusza II (1455–1495) omówił J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytucją i genealogią książąt*, Kraków 2013, s. 379–482, 493; tenże, *Janusz II książę mazowiecki (1453/54–1495)*, „Zeszyty Naukowe SWPR”, Seria Humanistyczna, nr 2, 2014, s. 125–142; tenże, *Janusz II (1454/1455–1495) [w:] Poczet książąt i księżnych mazowieckich*, Kraków 2019, s. 311–319.

²⁰ J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, aneks nr 18, s. 569–574.

²¹ Zob. A. Wolff, *Metryka Mazowiecka. Układ pierwotny, sposób rejestracji*, Warszawa 1929, s. 54–56; *Księgi wpisów kancelarii mazowieckiej (Metryka Mazowiecka) [w:] Inwentarz Metryki Koronnej. Księgi wpisów i dekretów polskiej kancelarii królewskiej z lat 1447–1795*, oprac. I. Sułkowska-Kurasiowa, M. Woźniakowa, Warszawa 1975, s. 243–244.

²² J. Grabowski, *Księga skarbową*, s. 117–130.

²³ Janusz II w wyniku podziału dzielnic (1471) objął księstwo liczące ok. 8100 km², natomiast drogą kupna i podziału schedy po Bolesławie V powiększył obszar władztwa o dalsze 9200 km².

był instytucją o dużym znaczeniu. Obok podstawowych funkcji usługowych wobec księcia, dworzanie pełnili również funkcje publiczne. Na dworze potrzebni byli nie tylko ludzie wysyłani z korespondencją, lecz również pełniący posługi przy łożu książęcym, chroniący bezpieczeństwa władcy w dzień i w nocy. Ważną rolę odgrywali dworzanie towarzyszący księciu przy posiłkach, ucztach i uroczystościach dworskich, m.in. podczas turniejów i występów muzyków, błaznów, kuglarzy i niedźwiedników. Dworzanie wraz z księciem i służbą łowiecką uczestniczyli w polowaniach w mazowieckich kompleksach leśnych, zwłaszcza w puszczy Zagajnica (obecnie Kurpiowska), gdzie znajdowały się dwory myśliwskie w Krusku nad jeziorem Krusko (Serafin), Szkwa i Rososza (Rozoga)²⁴. Poza dostarczaniem dla dworu książęcego zwierzyny, łowy były rozrywką i ćwiczeniem rycerskim dla księcia i jego otoczenia. Z polecenia marszałka dworzanie koordynowali przygotowanie trasy objazdu dzielnicy i dbali o bezpieczeństwo Janusza II w czasie podróży. Zapewniali też wypoczynek księciu, organizowali przyjmowanie gości i w razie potrzeby sprowadzali medyków spoza dworu.

Dwór Janusza II był ściśle związany z kancelarią książęcą, jednak nie podlegał marszałkowi dworu²⁵. Na czele kancelarii książęcej stał początkowo kanclerz Piotr Chodkowski (1471–1481)²⁶, a po jego awansie na biskupstwo płockie — Stanisław Lipski z Lipia h. Rogala (1481–1495)²⁷.

Specyfiką książęcego Mazowsza było kierowanie zarządem skarbowym przez kanclerzy i podkanclerzych. Kompetencje szefa kancelarii w tym zakresie odpowiadały kompetencjom podskarbiego w Koronie²⁸. Wszystkie dochody, nie tylko z dóbr należących do domeny książęcej, ale także z podatków i czynszów (pobierane przez pisarzy ziemskich), były przekazywane kanclerzowi bądź podkanclerzemu²⁹. Z analizy rachunków dworu Janusza II jasno wynika, że to kierownicy kancelarii, mianowicie kanclerz Piotr Chodkowski i podkanclerzy Stanisław Lipski, prowadzili centralny rejestr skarbowy, zarządzali dochodami i wydatkami panującego³⁰, a także wykazy dworzan, którym wypłacano uposażenie³¹.

²⁴ J. Wiśniewski, *Początek i rozwój osadnictwa w ziemi łomżyńskiej w końcu XIV i w XV wieku*, „Studia Łomżyńskie”, t. 1, 1989, s. 69; M. Wilska, *Mazowieckie środowisko dworskie Janusza Starszego. Studium społeczne*, Warszawa 2012, s. 77–78.

²⁵ J. Grabowski, *Kancelarie książęce na Mazowszu (do 1526 roku)* [w:] *Dyplomatyka staropolska*, red. T. Jurek, Warszawa 2015, s. 225–226, 242–249; tenże, *Elita umysłowa na dworze i w kancelarii książąt mazowieckich w okresie późnego średniowiecza (II poł. XV w.–1526 r.)*, „Archeion”, t. 115, 2014, s. 403–432.

²⁶ Tenże, *Piotr z Chodkowa, kanclerz książęcy, biskup płocki. Przyczynek do roli uczonych na Mazowszu w późnym średniowieczu*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 22, 2015, s. 107–119.

²⁷ Tenże, *Podkanclerzy Stanisław Lipski. Ze studiów nad personelem kancelarii Janusza II księcia mazowieckiego (1471–1495)* [w:] *Archiwa — źródła — historia. Prace ofiarowane w siedemdziesiątą urodziny Profesora Władysława Stępnika*, Warszawa 2018, s. 320–329.

²⁸ A. Wolff, *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370–1526*, Wrocław 1962, s. 78–91; J. Grabowski, *Uzupełnienia i uwagi do „Spisu Urzędników mazowieckich z lat 1341–1462”*. (Na marginesie książki Anny Supruniuk, *Mazowsze Siemowitów*), „Studia Źródłoznawcze”, t. 53, 2015, s. 170.

²⁹ J. Grabowski, *Księga skarbową*, s.119.

³⁰ J. Senkowski, *Skarbowość Mazowsza od końca XIV wieku do 1526 roku*, Warszawa 1965, s. 227.

³¹ Tamże, s. 228.

W omawianym okresie nie istniał rozdział skarbu publicznego i nadwornego, dlatego wszystkie wydatki związane z wewnętrzną i zewnętrzną funkcją władztwa Janusza II, także z utrzymaniem księcia i jego dworu, opłacano z jednego ośrodka dyspozycyjnego, którym kierował kanclerz lub podkanclerzy. Część kosztów utrzymania księcia i jego dworu pokrywano w naturze przez obowiązek świadczenia stacji przez starostów, którzy na określony czas obejmowali dobra książęce w dzierżawę. Dwór Janusza II, któremu towarzyszył jego starszy brat Bolesław V, liczył kilkadziesiąt osób i zatrzymywał się w rezydencjach, które dysponowały zapleczem gospodarczym domeny książęcej. O pobycie księcia i jego dworzan informowano z wyprzedzeniem, gdyż starostowie i rządcy musieli przygotować zapasy żywności i paszę dla koni. Z okresu panowania Janusza II zachowała się informacja, pochodząca z około 1490 r., o należności z jednej stacji³², jaką winien dać starosta. Wynika z niej, że był on zobowiązany dostarczyć na pobyt księcia i jego dworu: „20 kop chleba, 2 woły, 4 barany, wieprza, dwa półcie słoniny peklowanej, 30 gęsi, 60 kogutów, 14 beczek piwa, pół korca soli, pół korca grochu, 20 kop jaj (1200 sztuk), warkocz cebuli, kwartę masła, 4 kwarty mąki pszennej, garniec smalcu, 70 korców owsa, 6 wozów siana i słomy, 6 kop świec, 2 świece woskowe dla pana księcia, funt pieprzu, 4 kwarty szafranu, mniej skojec, 6 garnców oliwy do kuchni”³³. Jeśli zachodziły dodatkowe okoliczności, jak pobyt wielkiego mistrza krzyżackiego Jana von Tieffena i jego świty w Ciechanowie w listopadzie 1489 r., wówczas wszystkie dodatkowe koszty pokrywał książę.

Na podstawie zachowanych źródeł trudno precyzyjnie opisać formy organizacji i hierarchię dworu Janusza II. Dysponujemy tylko jedną, niekompletną księgą skarbową z lat 1477–1490. Nie ma z tego okresu żadnych źródeł normatywnych. Na dworze Janusza II można wyróżnić trzy grupy osób. Pierwsza to urzędnicy dworscy: marszałek nadworny, kuchmistrz, podstoli, krajczyk, koniuszki; druga grupa obejmuje młodzież z rodzin szlacheckich (często synów urzędników ziemskich), trzecia zaś — wszystkie osoby pobierające uposażenie na dworze, którego wielkość była zależna od liczby spędzanych w nim nocy.

Zwierzchnikiem dworu książęcego był marszałek nadworny (*marsalcus curie*). Decydował o przyjmowaniu dworzan na służbę i dbał o bezpieczeństwo władcy. Ustalał rozkład dyżurów i wyznaczał zadania pilnując porządku i bezpieczeństwa w miejscach pobytu księcia. Sprawował także sądownictwo nad dworzanami i rządcami (starostami) w imieniu księcia³⁴. W razie nagłej potrzeby dowodził hufcem nadwornym złożonym z dworzan konnych. Reprezentował władcę i brał udział w misjach i poselstwach dyplomatycznych. Niektórzy marszałkowie nadworni łączyli stanowisko marszałka z urzędem ziemskim.

Pierwszym marszałkiem dworu Janusza II, w latach 1471–1477, i równocześnie Bolesława V (starszego brata księcia) był Mikołaj Drużbic z Zastowa w pow. warszawskim h. Junosza³⁵. 1 VIII 1471 r. wystąpił jako marszałek w otoczeniu

³² AGAD, MK 6, k. 358.

³³ Tamże.

³⁴ A. Wolff, *Studia*, s. 74–78; K. Pacuski, *Możliwość i rycerstwo ziemi gostyńskie w XIV–XV wieku*, Warszawa 2009, s. 405–406.

³⁵ AGAD, MK 6, k. 1d, 59, 75; MK 9, k. 15; *Zastowo [w:] Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu* (dalej: SHGZWarsz.), oprac. A. Wolff, K. Pacuski, Warszawa

Janusza II we wpisie rozpoczynającym *Metrykę książęcą*³⁶. W latach 1472–1488 pełnił również urząd chorążego warszawskiego, a w latach 1471–1473, 1482 i 1488 starosty warszawskiego³⁷. 23 V 1477 r. przebywał w otoczeniu Janusza II w Opinogórze i był świadkiem potwierdzenia przywileju dla dóbr Skwary w ziemi ciechanowskiej³⁸.

Kolejnym marszałkiem Janusza II był w latach 1478–1483 Mikołaj Oborski z Obór i Czernideł w ziemi czerskiej h. Pierzchała³⁹. Był on synem Jana Wignanda z Obór, a wnukiem Stanisława Pierzchały, kasztelana liwskiego⁴⁰. W latach 1475–1478 sprawował urząd chorążego czerskiego⁴¹ i należał do bliskich współpracowników Konrada III Rudego. W 1474 r. otrzymał prawo chełmińskie, z czynszem (bardzo niskim) po 2 grosze z włóki osiadłej, na dobra w Oborach i Sierśnie⁴². W 1478 r. przeszedł na służbę do księcia Janusza II i objął urząd marszałka jego dworu. Posiadał wówczas dobra Obory, Czernidła, Sierśnie i Wola Sierska w ziemi czerskiej⁴³. Będąc marszałkiem otrzymywał systematycznie wynagrodzenie w pieniądzu oraz suknie⁴⁴. Były to różne kwoty, na przykład w 1478 r. otrzymał na polecenie księcia 9 florenów i 2 kopy gr⁴⁵, a w 1479 r. wypłacono mu 2 kopy i przyjął sukno⁴⁶ oraz otrzymał kolejne 2 kopy gr na diety świętomarską⁴⁷. W 1481 r. otrzymał od księcia Janusza II futro kunie wartości 15 florenów⁴⁸. Marszałek Oborski otrzymywał też różne kwoty na zakup nowych koni⁴⁹. Był wysyłany w różnych poselstwach, m.in. w styczniu 1482 r. otrzymał 2 floreny w związku z wyjazdem do księcia Konrada III do Czerska⁵⁰. 21 XII 1482 r. wystąpił w Różanie w otoczeniu Janusza II⁵¹, jednak w następnym roku zakończył sprawowanie urzędu marszałka na dworze Janusza II i powrócił do służby Konrada III. W 1484 r., jako były marszałek Janusza II, otrzymał za zasługi 80 florenów⁵². Mikołaj Oborski w 1483 r. objął urząd kasztelana liwskiego

2013, s. 336–337; *Metryka Koronna nr 8*, wyd. A. Salina, I. Stembrowicz, Warszawa 2018, s. 47, przyp. 1/3.

³⁶ AGAD, MK 6, k. 1d.

³⁷ SHZWarsz., s. 303.

³⁸ AGAD, MK 6, k. 99v.

³⁹ J. Piętka, *Oborski Mikołaj* [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 23, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1987, s. 447 (z błędami); *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka* (dalej: ZDLmP), wyd. M.S. Szacherska, t. 1, Warszawa 1975, nr 219–220; KS, nr 1, 94, 108, 114, 125, 157, 261, 281, 408, 426, 468, 493, 685, 688, 740, 747, 868, 1252, 1291, 1342; AGAD, MK 6, k. 139d, 156, 157; MK 9, k. 121, 131, 133.

⁴⁰ K. Pacuski, *Elita władzy ziemi liwskiej w XV w.*, „Rocznik Liwski”, t. 1, 2005/2006, s. 84.

⁴¹ KS, nr 125, 493; AGAD, MK 5, k. 179v (31 V 1475); tamże, k. 74 (22 VIII 1478).

⁴² AGAD, MK 5, k. 175.

⁴³ K. Pacuski, *Elita władzy*, s. 84.

⁴⁴ KS, nr 125.

⁴⁵ KS, nr 94, 108, 114, 261, 281.

⁴⁶ KS, nr 408.

⁴⁷ KS, nr 426.

⁴⁸ KS, nr 685. W 1485 r. podkanclerzy Lipski zapłacił kupcowi warszawskiemu Janowi Balzerowi 45 gr za trzy futra kunie. Jedno przyjął książę Janusz II, drugie otrzymał sędzia płocki Mikołaj Krośnia, a trzecie futro otrzymał marszałek Mikołaj Oborski.

⁴⁹ KS, nr 868, 1251, 1291

⁵⁰ KS, nr 747.

⁵¹ AGAD, MK 6, k. 157.

⁵² KS, nr 938.

w dzielnicy Konrada III Rudego⁵³ oraz otrzymał od tego księcia wieś Stodzewie (Stodzew) nad Świdrem w ziemi czerskiej⁵⁴.

Nowym marszałkiem nadwornym Janusza II został Zawisza z Konradźca, Dłużniewa. Był synem kasztelana raciąskiego Zawiszy z Konradźca, Dłużniewa w ziemi plockiej, h. Dołęga⁵⁵. Zawisza przed objęciem urzędu na dworze Janusza II był marszałkiem Konrada III⁵⁶ i chorążym plockim⁵⁷. 15 IX 1483 r. w Łomży wystąpił w otoczeniu księcia Janusza II wyłącznie z urzędem chorążego plockiego⁵⁸. Jednak już 29 IX 1483 r. w Wąsoszu był jako marszałek i chorąży plocki⁵⁹. Prawdopodobnie we wrześniu 1483 r. przeszedł na służbę Janusza II. 24 II 1484 r. spotkamy go w Ciechanowie z urzędem marszałka⁶⁰, a 29 III 1484 r. w Zakrocymiu wystąpił w Metryce książęcej z relacją jako podkomorzy plocki i marszałek „najaśniejszego księcia pana Janusza II”⁶¹. Jako marszałek pobierał uposażenie w gotówce i suknie oraz otrzymywał na polecenie księcia różne prezenty, m.in. w lutym 1485 r. kupcowi warszawskiemu Serafinowi zapłacono 18 florenów i 5 gr za kosztowne futro dla marszałka Zawiszy⁶². Otrzymywał także pieniądze od podkanclerzego, które następnie wypłacał dworzanom⁶³. Oprócz obowiązków związanych z pełnieniem urzędu marszałka był wysyłany w poselstwach. 31 I 1485 r. otrzymał 20 kop gr w związku z poselstwem do króla Kazimierza Jagiellończyka do Koła⁶⁴. Zawisza z Konradźca wraz z kasztelanem wiskim Janem Lipskim udali się wówczas na polecenie księcia Janusza II na sejm do Koła, który obradował w 1. połowie lutego 1485 r.⁶⁵ Pośredniczył także w przekazywaniu pieniędzy Bolesławowi V⁶⁶ oraz poręczał za niego księciu Januszowi II⁶⁷. Po zgonie Janusza II i inkorporacji ziemi plockiej, wiskiej i zawkrzeńskiej do Korony Zawisza opowiedział się po stronie Jagiellonów i znalazł się w otoczeniu króla Jana Olbrachta⁶⁸. W 1495 r. został kasztelanem

⁵³ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi liwskiej w średniowieczu* (dalej: SHGZLiw.), oprac. M. Piber-Zbieranowska, A. Salina, przy współpracy E. Kowalczyk-Heyman, Warszawa 2017, s. 108.

⁵⁴ K. Pacuski, *Elita władzy*, s. 84.

⁵⁵ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi plockiej w średniowieczu*, (dalej: SHGZPloc.) oprac. A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1981, z. 2, s. 132–133; ZDLmP, t. 1, nr 167.

⁵⁶ AGAD, MK 5, k. 197, 204, 204v, 205v.

⁵⁷ Tamże, k. 1v; MK 9, k. 161, 179; SHGZPloc., z. 1, Wrocław 1980, s. 57; z. 2, s. 132; A. Bornecki, *Herbarz polski*, t. 4, Warszawa 1901, s. 209; J. Grabowski, *Dynastia Piastów*, s. 573, przyp. 351; *Metryka koronna nr 8*, s. 128, przyp. 133/4; KS, nr 507, 690, 922, 941, 955, 958, 1029, 1044, 1061, 1066, 1084, 1140, 1233, 1309; ZDLmP, t. 1, nr 233, 240, 251, 253, 256.

⁵⁸ AGAD, MK 6, k. 167v.

⁵⁹ Tamże, k. 168.

⁶⁰ AGAD, MK 9, k. 161.

⁶¹ Tamże, k. 163v.

⁶² KS, nr 1044; S.M. Szacherska, *Serafin (ok. 1457–1513)*, [w:] PSB, t. 36, Warszawa-Kraków 1995–1996, s. 284.

⁶³ KS, nr 1233.

⁶⁴ KS, nr 1029.

⁶⁵ Król przebywał w Kole od 9 do 22 II 1485 r. G. Rutkowska, *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014, s. 314.

⁶⁶ KS, nr 1061, 1066.

⁶⁷ KS, nr 1084.

⁶⁸ A. Nalewajek, *Przedstawiciele szlachty mazowieckiej w składzie dworu królewskiego za panowania Jana Olbrachta*, „Seculum Christianum”, t. 26, 2019, s. 75.

raciąskim⁶⁹, następnie przed 1 V 1496 r. awansował na kasztelana wiskiego⁷⁰, zwieńczeniem jego kariery był awans, przed 22 września tego roku, na kasztelanę płocką⁷¹. W tym samym roku Jan Olbracht darował mu cło w mieście królewskim Wąsoszu wynoszące 20 kop groszy rocznie⁷². W 1497 r. (po wyprawie moldawskiej) dostał od króla skonfiskowane dobra szlachty w ziemiach płockiej, wiskiej i zawkrzeńskiej⁷³.

Przejdźmy teraz do dworzan (*curienses*, *aulici*) Janusza II. Na liście dworzan Piasta mazowieckiego, którym wypłacano diety, znajdowali się — oprócz urzędników dworskich (marszałka, kuchmistrza, podkoniuszego) — dworzanie służący konno (*aulici in equis servientes*) oraz osoby nieutrzymujące pocztów. Dworzanie konni stanowili najważniejszą grupę dworzan książęcych. Dlatego nie dziwi, że należeli do niej synowie dygnitarzy mazowieckich i bogatej szlachty. Ze względu na stan zachowanych źródeł nie jesteśmy w stanie precyzyjnie wyodrębnić dworzan konnych od osób, które nie utrzymywały pocztów i nie należały do orszaku książęcego, gdyż terminem *curienses* byli określane wszyscy dworzanie płatni (*salariati*)⁷⁴. W wykazach nie rozróżniano także opłacanych dworzan świeckich (*salariati seculares*) od płatnych dworzan duchownych (*salariati spirituales*), gdyż taką nomenklaturą (ze szczegółowym podziałem osób zatrudnionych na dworze) spotykamy w przypadku rozbudowanego i liczego dworu ostatniego z Jagiellonów⁷⁵.

Czas spędzony na dworze książęcy był nie tylko wstępem do dalszej kariery, lecz również poszerzał horyzont kulturalny i geograficzny, stwarzając szanse młodzieży szlacheckiej z Mazowsza na zetknięcie się z dobrami kultury materialnej i duchowej innych krajów. Dworzanie Janusza II pełnili funkcje straży przybocznej władcy, asystowali przy ważnych uroczystościach państwowych i religijnych oraz oddawali honory dostojnym gościom. Nawiazywali też bliskie kontakty towarzyskie ze szlachtą z Korony i Krzyżakami. W okresie panowania Janusza II, który przyjął godność honorowego członka zakonu, panowały ożywione kontakty dworu mazowieckiego z państwem krzyżackim, skąd przejęto wiele wzorców z dziedziny kultury, sztuki i obyczaju rycerskiego. Kiedy na zaproszenie Janusza II do Ciechanowa w listopadzie 1489 r. przybył wielki mistrz Jan von Tieffen (wracający z Radomia, gdzie złożył przysięgę wierności królowi Kazimierzowi Jagiellończykowi)⁷⁶, zwierzchnika zakonu i jego święte przywitano uroczystie trąbieniem i biciem w bębny oraz pokazami szermierki⁷⁷. Według

⁶⁹ *Iura Masoviae terrestria (Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego)* (dalej: IMT), wyd. J. Sawicki, t. 2, Warszawa 1973, nr 153.

⁷⁰ *Matricularum Regni Poloniae summaria* (dalej: MRPS), t. 2, wyd. T. Wierzbowski, Varsoviae 1907, nr 616; został wymieniony jako dworzanin królewski i kasztelan wiski.

⁷¹ AGAD, Płockie ziem. rel. wyr. 2, XLI, k. 234.

⁷² SHGZPłock, z. 2, s. 133.

⁷³ Wspomniana szlachta nie wzięła udziału w wyprawie moldawskiej w 1497 r.

⁷⁴ W sprawie podobnych wątpliwości, zob. J. Skibniewska, *Dwór królewski*, s. 69.

⁷⁵ M. Ferenz, *Dwór Zygmunta Augusta*, passim.

⁷⁶ M. Biskup, *Realizacja traktatu toruńskiego (1466–1497)* [w:] *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, red. M. Biskup, R. Czaja, Warszawa 2008, s. 277; G. Rutkowska, *Itinerarium*, s. 348–349.

⁷⁷ A. Szweida, *The king's vassals. The Encounter of Janusz II Duke of Masovia and the Grand Master of the Teutonic Order in Ciechanów in 1489* [w:] *Studies on the Military Orders, Prussia*,

zachowanej relacji krzyżackiej, Janusz II miał wyjechać na spotkanie z wielkim mistrzem z orszakiem liczącym 300 koni⁷⁸. Był to orszak bardzo liczny jak na możliwości prowincjonalnego władcy. Sądzę, że w tej liczbie mieściły się nie tylko poczty zbrojnych dworzan, lecz również urzędników i dygnitarzy mazowieckich. W czasie pożegnania wielkiego mistrza książę był „w białej szacie, na pięknym czarnym rumaku z pozłacanym siodłem, złotych ostrogach, z przytroczonym do siodła drogocennym rogiem [jednorozca]”⁷⁹. Książę przywiązywał dużą uwagę do swego wyglądu, co potwierdzają rachunki dworu i inwentarz skarbcza Janusza II⁸⁰. Z inwentarza wynika, że książę posiadał wspaniałe tuniki do jazdy konnej obszyte perłami i drogimi kamieniami, rogi jednorozca, siodła srebrne pozłacane, półladrze z całym wyposażeniem obszyte perłami z naszyjnikami i dużym kamieniem szafiru oraz uzdy z wisiorami (naszyjnikami)⁸¹. Janusz II dbał również o swoich dworzan. W skarbcu przejętym po śmierci księcia (1495) przez jego brata Konrada III znajdowały się m.in. tuniki do jazdy konnej obszyte perłami i kamieniami dla dworzan; obuwie reprezentacyjne dworzan z kołnierkami do żupy, obszyte perłami oraz ozdobione perłami blachy na piersi (*pectoris*), inaczej „załogi” dla dworzan książęcych⁸².

Dworzanie uczestniczyli również we wspaniałych widowiskach, jakimi były turnieje rycerskie (*bastiludia*). Były one nie tylko ważnym elementem średnio-wiecznej kultury rycerskiej, ale również formą zawodów i sprawdzania umiejętności dworzanina-rycerza. Janusz II w skarbcu na zamku ciechanowskim przechowywał zbroje turniejowe, wieńce i klejnoty hełmowe w kształcie głowy lwa używane podczas turniejów rycerskich. Jeden z turniejów odbył się w 1479 r. w Warszawie. Książę z tej okazji zapłacił jedną kopę groszy malarzowi Serafinowi na sporządzenie malowidła na ten turniej⁸³. Z rachunków wynika, że w turnieju w Warszawie potykali się dworzanie książęcy Stanisław Dierżanowski⁸⁴ i Aleksy Nadarzyński, którego koń został ranny⁸⁵.

Ważną rolę dworzanie konni pełnili podczas działań wojennych, gdyż wraz z uzbrojonymi pocztami strzegli władcy, stając do boju w uformowanej chorągwi złożonej z dworzan książęcych. Dworzanie otrzymywali wynagrodzenie (diety) za swoją służbę według liczby dni (nocy) pełnionej służby. Grupa ta otrzymywała także owies i pieniądze na zakup nowych koni oraz sukno. Jeżeli chodzi o gotówkę, były to kwoty od jednej do dwóch kop groszy. Otrzymywali sukno: mechelskie, luńskie, flandryjskie, które dostawały także inne osoby zatrudnione

---

and Urban History: Essays in Honour of Roman Czaja on the Occasion of His Sixtieth Birthday, eds. J. Sarnowsky, K. Kwiatkowski, H. Houben, L. Pósan, A. Bárány, Debrecen 2020, p. 397–403.

⁷⁸ Tamże, s. 399.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ J. Mycielski, *Inwentarz skarbcza książąt mazowieckich Konrada i Janusza z r. 1494 r.* [recte 1495], „Sprawozdanie Komisji do Badań Historii Sztuki w Polsce”, t. 8, Kraków 1907, z. 1–2, s. CLV–CLXII.

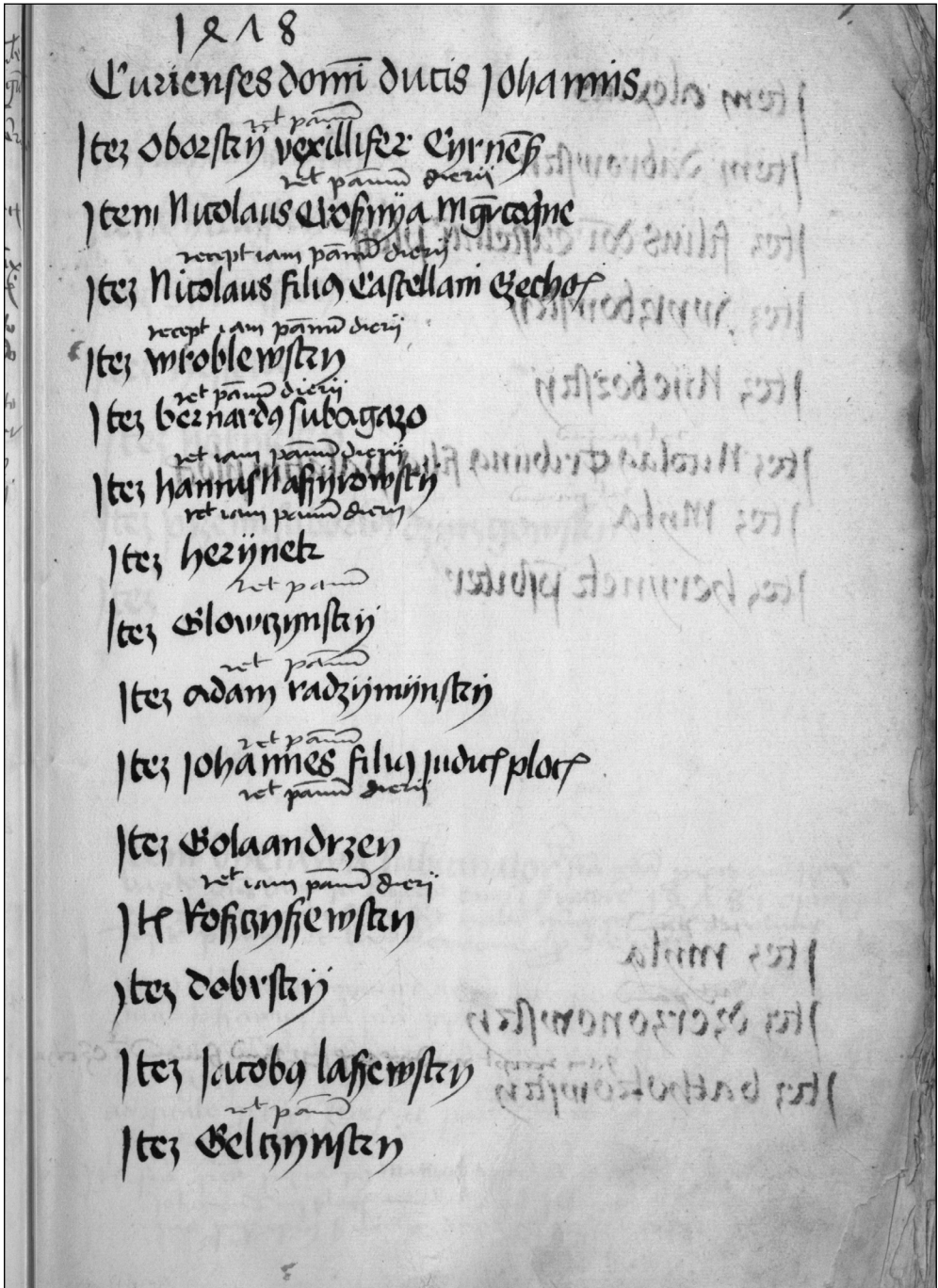
⁸¹ Tamże.

⁸² Tamże.

⁸³ KS, nr 273.

⁸⁴ KS, nr 369.

⁸⁵ KS, nr 284.

1. Wykaz dworzan, którzy otrzymali uposażenie w 1478 r. (AGAD, MK 7, k. 7)

na dworze, m.in. pokojowcy, podkoniuszowie i trębacze⁸⁶. Oprócz regularnego (kwartalnego) wynagrodzenia przyjmowali również pieniądze w ramach diet świętomarskich. Pensje dworzanie otrzymywali od marszałka lub osoby stojącej na czele kancelarii na polecenie księcia. Z uwagi na system rządów osobistych, które sprawowali Piastowie mazowieccy⁸⁷, również Janusz II przekazywał osobiście pieniądze swoim dworzanom. Wśród dworzan Janusza II spotykamy synów czołowych urzędników ziemskich. Byli to: Paweł ze Szczytna, zwany Płockim⁸⁸; syn kasztelana płockiego Stefana Goły z Mniszewa i Szczytna h. Prus⁸⁹; Mikołaj Gołyński z Opinogóry⁹⁰, syn Jakuba z Gołymina (dawniej Gołynina) w pow. ciechanowskim i Białoleki w pow. warszawskim h. Prawda, długoletniego kasztelana ciechanowskiego, potem wojewody płockiego⁹¹; Jan, syn sędziego płockiego Andrzeja z Kars h. Bolesta⁹²; Mikołaj Kępski, wojski wiski⁹³, syn wojewody płockiego Krzysztofa Kępskiego z Kępy w pow. płockim i Wilamowa w ziemi wiskiej h. Bolesta⁹⁴. W poczet dworzan był także zaliczony Ziemak Bieliński z Gostkowa h. Junosza⁹⁵, bratanek Ziemaka Kobołta z Borukowa (Borkowa) i Ciekisy na ziemi zakroczymskiej, kasztelana wyszogrodzkiego⁹⁶.

Ze względu na fragmentaryczność źródeł nie jesteśmy w stanie określić, jak liczną grupę stanowili dworzanie Janusza II, w tym dworzanie konni. W dokumentach, metryce książęcej i rachunkach znajdujemy wzmianki o następujących dworzanach Janusza II. Byli to: Adam Grodzki h. Belina⁹⁷, Aleksy Nadarzyński z Nadarzyn i Ruścia w ziemi warszawskiej h. Radwan, syn Tomasza Sierzeńca zwanego Gasię⁹⁸, Ciołek⁹⁹, Długosz¹⁰⁰, Druźbic [Jan lub Prokop], syn Mikołaja Druźbica z Zastowa h. Junosza, marszałka dworu Bolesława V i Janusza II¹⁰¹,

⁸⁶ KS, s. 710, hasło *pannus*. O rodzaju i pochodzeniu tego sukna, zob. M. Molenda, *Splendide vestitus. O znaczeniu ubiorów na królewskim dworze Jagiellonów w latach 1447–1572*, Kraków 2012, s. 19–25; I. Turnau, *Słownik ubiorów*, Warszawa 1999.

⁸⁷ J. Senkowski, *Skarbowość Mazowska od końca XIV wieku do 1526 roku*, Warszawa 1965, s. 227; KS, *passim*.

⁸⁸ KS, nr 111, 125, 162, 243, 261, 328, 408, 493, 740, 828, 1054.

⁸⁹ K. Pacuski, *Stefan (Szczepean) Goły z Miszewa i Szczytna* [w:] PSB, t. 43, Warszawa-Kraków 2005, s. 167–169.

⁹⁰ AGAD, MK 6, k. 102v; MK 9, k. 89v, 92v; KS, nr 4, 125; K. Pacuski, *Elita władzy*, s. 84–85.

⁹¹ A. Boniecki, *Herbarz*, t. 6, Warszawa 1903, s. 225–226; A. Wolff, *Studia*, s. 186; S. Pazyra, *Dzieje Ciechanowa i ziemi ciechanowskiej*, Ciechanów 1976, s. 501, 507; K. Pacuski, *Elita władzy*, s. 84; ZDLmP, t. 1, nr 191, 208, 230, 249, 253.

⁹² A. Boniecki, *Herbarz*, t. 9, Warszawa 1906, s. 285.

⁹³ KS, nr 1, 20, 125, 262, 470, 557, 731, 815, 817, 828, 921, 973, 1009, 1015, 1033–35, 1102, 1126, 1165, 1187, 1192, 1298.

⁹⁴ AGAD, MK 5, k. 109; Płockie ziem. rel. 2, k. 265v; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 387; A. Wolff, *Starszeństwo urzędów*, Warszawa 1928, s. 18; SHGZPłock, z. 2, s. 122; ZDLmP, t. 1, nr 127, przyp. 4.

⁹⁵ AGAD, MK 9, k. 177; KS, nr 1088, 1209; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, Warszawa 1899, s. 225–226.

⁹⁶ A. Wolff, *Studia*, s. 286.

⁹⁷ AGAD, MK 6, k. 99; KS, nr 146.

⁹⁸ KS, nr 96, 104, 125, 145, 181, 240, 284, 341, 422, 455, 935, 1096, 1310, 1336–1341; AGAD, MK 5, k. 71v; MK 6, k. 107v; MK 9, k. 136v, 171v; SHGZWarsz., s. 172, nr 6.

⁹⁹ KS, nr 1173.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ KS, nr 1205.

Dziersław Parzniewski z Parzniewa Wielkiego, syn Stanisława h. Okuń¹⁰², Guntek Głoszkowski (Głużkowski) z Głużka w ziemi zawkrzeńskiej h. Pobóg¹⁰³, Hanusz Wróblewski¹⁰⁴, Jakub Łaszewski h. Prawda z Łaszewa w pow. raciańskim¹⁰⁵, Jakuba z Ciemniewa w ziemi ciechanowskiej h. Prawda¹⁰⁶; Jan Dobrski z Dobrska w ziemi płockiej i Czernic [Borowych] w ziemi ciechanowskiej h. Bolesta¹⁰⁷, Jan Gielczyński z Gielczyna w pow. raciańskim¹⁰⁸, Jan Karski z Kars i Gołkowa¹⁰⁹, syn podsędka i następnie sędziego płockiego Andrzeja z Kars w pow. raciańskim i Gołkowa; Jan (Hanusz) Nasierowski z Wróblewa, Nasierowa h. Ślepowron¹¹⁰, Krystyn Szreński ze Szreńska h. Dołęga¹¹¹, Mikołaj Dąbrowski z Dąbrówki w pow. czerskim h. Kuczaba¹¹² (wystąpił też w rachunkach książęcych jako pokojowiec)¹¹³; Mikołaj Gołyński z Gołymina, syn Jakuba Gołyńskiego h. Prawda, kasztelana ciechanowskiego¹¹⁴; Mikołaj Kępski, dworzanin, wojski wiski¹¹⁵, syn wojewody płockiego Krzysztofa Kępskiego z Kępy h. Bolesta; Mikołaj Komorowski z Komorowa w ziemi warszawskiej h. Pierzchała¹¹⁶, Mikołaj Krośnia z Krosny i Dobrzykowa h. Dołęga¹¹⁷; Myła¹¹⁸; Paweł Grębecki z Grębca h. Bolesta¹¹⁹, Paweł Sokół z Tarnowa, Młęcina¹²⁰; Paweł Wessel z Gutorzewa h. Rogala¹²¹; Paweł Wróblewski z Wróblewa h. Ślepowron¹²²; Piotr Nieborski z Nieborzyna w ziemi ciechanowskiej h. Lubicz¹²³ (występujący w rachunkach książęcych jako Nieborski¹²⁴), Paweł z Kutna¹²⁵; Paweł

¹⁰² AGAD, MK 5, k. 71v; MK 6, k. 121v (18 XI 1479), 130 (maj 1480).

¹⁰³ KS, nr 669, 998, 1007, 1028, 1098, 1099, 1141, 1155.

¹⁰⁴ KS, nr 740.

¹⁰⁵ KS, nr 125, 151, 169, 194, 246, 261, 493, 740, 844–845, 862, 940, 956, 976, 1012, 1014–1015, 1018, 1126; SHGZPłock, z. 2, s. 173.

¹⁰⁶ AGAD, MK 6, k. 312; A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII wieku*, Warszawa 1993, s. 330. SHGZPłock., s. 253.

¹⁰⁷ AGAD, MK 5, k. 139; KS, nr 1, 125, 216, 219, 261, 408, 828, 1249; SHGZPłock., z. 1, s. 60; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 331.

¹⁰⁸ KS, nr 58, 125, 144, 261, 408, 469, 740, 828, 1200 (jego żoną była Dorota Świnkówna z Zielonej); A. Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 41; SHGZPłock., z. 1, s. 77.

¹⁰⁹ KS, nr 125, 158, 237, 261, 408, 439, 493; SHGZPłock., z. 1, s. 59–60.

¹¹⁰ KS, nr 110, 125, 159, 248, 261, 493.

¹¹¹ KS, nr 261.

¹¹² KS, nr 105, 117, 125, 193, 244, 258, 261; AGAD, MK 6, k. 113; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 138.

¹¹³ KS, nr 258.

¹¹⁴ AGAD, MK 6, k. 102v; MK 9, k. 89v, 92v; KS, nr 4, 125.

¹¹⁵ KS, nr 1, 20, 125 (jako *cubicularius*), 262, 470, 557, 731, 815, 817, 828, 921, 973, 1009, 1015, 1033–1035, 1102, 1126, 1165, 1187, 1192, 1298.

¹¹⁶ KS, nr 327, 351, 408, 455, 493, 828, 846, 880, 883, 972, 997, 1251, 1252, 1289.

¹¹⁷ AGAD, MK 6, k. 99.

¹¹⁸ W 1478 r. otrzymał w ramach wynagrodzenia sukno (KS, nr 125) oraz przyjął ½ kopy [gr] za swoją służbę. KS, nr 164, 206, 209.

¹¹⁹ KS, nr 1227, 1235, 1236.

¹²⁰ KS, nr 1155.

¹²¹ KS, nr 26, 795, 828.

¹²² AGAD, MK 6, k. 99, 102v, 107v; KS, nr 2, 5, 34, 56, 125, 261, 408, 493, 828, 1032.

¹²³ AGAD, MK 6, k. 155; A. Borkiewicz-Celińska, *Osadnictwo ziemi ciechanowskiej w XV wieku (1370–1526)*, Wrocław 1970, s. 126.

¹²⁴ KS, nr 98, 125, 161, 212, 261, 408, 493, 740, 828, 1321.

¹²⁵ AGAD, MK 6, k. 155.

ze Szczytna, zwany Płockim¹²⁶, syn kasztelana płockiego Stefana Goły z Mniszewa i Szczytna h. Prus¹²⁷; Piotr Harynek¹²⁸, syn Jana Harynka h. Lubicz podsędką ciechanowskiego i brata Hieronima, kapłana na dworze Janusza II; Piotr Łaszewski¹²⁹, Rakowski [Mikołaj?] z Rakowa w ziemi płockiej koło Płońska¹³⁰; Stanisław Dzierżanowski z Dzierżanowa w pow. kolneńskim¹³¹, Stanisław Pursza¹³²; Stanisław Rościszewski z Rościszewa w ziemi płockiej koło Sierpca h. Junosza¹³³, Stanisław Zalszyński z Zalszyna w pow. Płockim, h. Lubicz¹³⁴; Stanisław Szoltowski¹³⁵, Tomasz Bartnicki, syn Wojciecha Bartnickiego z Bartnik h. Dołęga, kasztelana zakroczymskiego, starszy dworzanin książe¹³⁶, Wielisław Wierzbowski z Wierzbowa w ziemi ciechanowskiej¹³⁷, Ziemak Bieliński z Gostkowa h. Junosza¹³⁸, bratanek Ziemaka Kobolta kasztelana wyszogrodzkiego¹³⁹.

Powyższe zestawienie nie jest pełne, gdyż wykazy świadków czynności prawnych dokonywanych przez Janusza II lub w jego obecności — zachowane we wpisach do Metryki książe¹⁴⁰ i w księgach sądowych — wymieniają przeważnie osoby piastujące urzędy ziemskie. Zupełnie wyjątkowo wymieniano na liście świadków dworzan, chociaż przebywali oni w otoczeniu władcy, odbywając podróże z księciem i towarzysząc mu stale przez dłuższy okres¹⁴⁰. Służba na dworze była nie tylko wstępem do dalszej kariery, lecz pozwalała uzyskać nowe przywileje, w tym zwolnienie od różnych opłat, służb i obciążeń. Aleksy Nadarzyński z Nadarzyna i Ruścia h. Radwan, dworzanin Janusza II i Bolesława V został później marszałkiem dworu Bolesława V (1481–1488), podkomorzym warszawskim i starostą warszawskim¹⁴¹. Zwieńczeniem jego kariery był urząd kasztelana czerskiego (1504–1522)¹⁴². Dzierśław Parzniewski z Parzniewa Wielkiego w ziemi warszawskiej, syn Stanisława h. Okuń¹⁴³ z dworzanina książe¹⁴⁴ awansował na urząd kuchmistrza dworu Janusza II i Bolesława V¹⁴⁴,

¹²⁶ KS, nr 111.

¹²⁷ K. Pacuski, *Stefan (Szczepan) Goły z Miszewa i Szczytna*, s. 167–169.

¹²⁸ KS, nr 1, 107, 125, 192, 241, 254, 261, 349, 408, 493.

¹²⁹ KS, nr 408.

¹³⁰ KS, nr 408, 493, 740, 779, 787, 828, 1299; SHGZPłock., z. 3, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, Warszawa 1998, s. 255.

¹³¹ KS, nr 23, 125, 262, 369, 409, 419, 1294.

¹³² KS, nr 1, 18, 981, 1068, 1069, 1074, 1081, 1123.

¹³³ KS, nr 1, 87, 125, 152, 225, 242, 261, 318, 329, 408, 493, 647, 727, 740, 749, 828, 1217, 1248, 1287; SHGZP, z. 3, s. 259–260. Jego żoną była Anna, córka Adama Wilkanowskiego, starosty bratiańskiego, a bratem Paweł Ziemak z Rościszewa, od 1496 r. sędzia płocki.

¹³⁴ KS, nr 576, 725, 740, 828; SHGZPłock, z. 4, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, Warszawa 2000, s. 341.

¹³⁵ KS, 447, 492.

¹³⁶ KS, nr 443, 1079; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 118.

¹³⁷ KS, nr 125, 230, 261, 408, 493, 828; A. Borkiewicz-Celińska, *Osadnictwo ziemi ciechanowskiej*, s. 126.

¹³⁸ KS, nr 1088, 1209; MK 9, k. 177; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 225–226.

¹³⁹ A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 225.

¹⁴⁰ A. Wolff, *Studia*, s. 80.

¹⁴¹ KS, nr 96, 104, 125, 145, 181, 240, 284, 341, 422, 455, 935, 1096, 1310, 1336–1341; AGAD, MK 5, k. 71v; MK 9, k. 136v, 171v; SHGZWarsz., s. 172, nr 6.

¹⁴² K. Pacuski, *Możnowładztwo*, s. 248.

¹⁴³ AGAD, MK 6, k. 121v (18 XI 1479), 130 (maj 1480); SHGZWarsz., s. 200.

¹⁴⁴ AGAD, MK 9, k. 97v, 121, 123 (V 1480).

a następnie został w 1481 r. (przed 13 czerwca) podkomorzym zakroczymskim w dzielnicy Bolesława V¹⁴⁵. Jakub Łaszewski z Łaszewa h. Prawda został z nominacji Janusza II podkomorzym plockim (1484)¹⁴⁶, a po śmierci władcy — kasztelanem raciańskim (1496)¹⁴⁷. W 1483 r., będąc jeszcze dworzaninem Janusza II, otrzymał od księcia (wraz z bratem Janem) prawo nieodpowiedne i zwolnienie od kar¹⁴⁸. 16 VI 1489 r. Jakub Łaszewski, jako podkomorzy plocki, otrzymał od księcia Janusza II siedlisko w Płocku¹⁴⁹. Był jednym z faktorów kaplicy Wniebowzięcia NMP w Sierpcu. Janusz II pożyczając 29 XI 1484 r. z sum ofiarowanych na erekcję tej kaplicy kwotę 500 kop groszy, zabezpieczył ją na wsiach książęcych Biała i Dziarnowo¹⁵⁰. W tym samym dniu książę pożyczył pieniądze z tego samego źródła, mianowicie 185 kop groszy w półgroszach, 185 kop gr w szelągach oraz 224 floreny węgierskie, zabezpieczając pożyczkę na przewozie książęcym w Płocku¹⁵¹. Jan Gielczyński z Gielczyna w pow. raciańskim jako dworzanin książęcy otrzymał od Janusza II w 1481 r. przywilej prawa niemieckiego na Gielczyno i Jeżewo z czynszem 2 gr praskich¹⁵². Natomiast Jan Karski z Kars i Gołkowa, dworzanin książęcy (1478–1481)¹⁵³, został w 1481 r. starostą plockim¹⁵⁴, a następnie skarbnikiem warszawskim (1491)¹⁵⁵. Jan (Hanusz) Nasierowski z Wróblewa h. Ślepowron, będąc dworzaninem książęcym, otrzymywał diety w gotówce (od jednej grzywny do kopy groszy) oraz sukno¹⁵⁶. W 1488 r. (przed 25 sierpnia) został podstolim ciechanowskim¹⁵⁷ i w tym samym roku objął urząd starosty makowskiego i różańskiego¹⁵⁸.

Kolejnym dworzaninem Janusza II był Krystyn Szreński ze Szreńska. Pochodził z zamożnej rodziny szlacheckiej pieczętującej się herbem Dołęga¹⁵⁹. Jego ojcem był Jan Szreński, dworzanin królewski, syn Krystyna ze Szreńska, podstolego plockiego¹⁶⁰ i wnuk wybitnego wojewody mazowieckiego (plockiego) Stanisława Grada z Kowalewa¹⁶¹. Oprócz Szreńska posiadał m.in. Dąbrowę, Bońkowo i Ga-

¹⁴⁵ AGAD, MK 6, k. 139dv; KS, nr 902 (XII 1483); A. Wolff, *Studia*, s. 295; B. Sobol, *Sejm i sejmiki ziemskie na Mazowszu*, Warszawa 1968, s. 92.

¹⁴⁶ AGAD, MK 6, k. 172.

¹⁴⁷ AGAD, Płockie ziem., rel. wyr. 4, k. 140v.

¹⁴⁸ AGAD, MK 6, k. 167.

¹⁴⁹ ZDLmP, t. 1, nr 248.

¹⁵⁰ Tamże, nr 228.

¹⁵¹ Tamże, nr 227.

¹⁵² AGAD, MK 5, k. 84.

¹⁵³ SHGZPlock., z. 2, s. 114–115.

¹⁵⁴ AGAD, MK 6, k. 153; Ciechanowskie ziem. dis. 5, 2 ćwierć.

¹⁵⁵ AGAD, Tarczyńskie ziem. 3, k. 334; MK 18, k. 217v.

¹⁵⁶ KS, nr 110, 125, 159, 248, 261, 408, 493.

¹⁵⁷ KS, nr 1184.

¹⁵⁸ AGAD, MK 6, k. 213v; Różańskie gran. des. 16, ćw. 3.

¹⁵⁹ Z. Lasocki, *Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI w.*, „Miesięcznik Heraldyczny”, t. 10, 1931, s. 241–250, 261–269; tenże, *Dołęga czy Łęga? O powstaniu nazwy rodu herbu Dołęga i rozsiedleniu Dołęgów w okolicach Łęga oraz Legenda o rycerzu Dołędze*, Cieszyn 1932.

¹⁶⁰ Z. Lasocki, *Szkice*, s. 248; K. Pacuski, *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostyńńskiej w XIV–XV wieku*, Warszawa 2009, s. 68.

¹⁶¹ Zob. J. Grabowski, *Stanisław Grad ze Szreńska herbu Dołęga, wojewoda mazowiecki*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne”, t. 16, 2004, s. 67–80; tenże, *Najstarsze*

lomin¹⁶². Dział w tych ostatnich dobrach zastawił za 100 kop gr Zawiszy z Konradźca, chorążemu plockiemu i marszałkowi dworu Konrada III Rudego¹⁶³. Jako dworzanin książęcy w 1485 r. otrzymał za wierną służbę od Janusza II prawo do cotygodniowego targu (w poniedziałek) w Szreńsku¹⁶⁴. W narracji dokumentu stwierdzono, że książę Janusz II, rozważywszy zasługi szlachetnego Krystyna ze Szreńska, swego wiernego dworzanina, postanowił go wynagrodzić, „aby goręcej, z większym zapalem i wierniej służył Naszemu Majestatowi”¹⁶⁵. Krystyn Szreński zmarł bezpotomnie w 1488 r.¹⁶⁶ Dworzaninem Janusza II był również Maciej Głowczyński h. Lubicz¹⁶⁷. Będąc dworzaninem książęcym otrzymywał sukno i pieniądze¹⁶⁸. Na początku października z polecenia księcia zapłacono mu 10 florenów za 2 padłe konie¹⁶⁹. 16 XII 1479 r. otrzymał z polecenia księcia 5 florenów na nowe futro¹⁷⁰. Głowczyński z dworzanina książęcego awansował na urząd kuchmistrza nadwornego¹⁷¹. Jako kuchmistrz książęcy przez wiele lat przebywał w otoczeniu Janusza II. 30 IX 1484 r. w Warszawie otrzymał z polecenia Janusza II 3 floreny na wydatki związane ze spisaniem powiatu błońskiego, który książę przejął w posiadanie od Bolesława V¹⁷². W czynności uczestniczył także burgrabia warszawski Marek z Orlów. Książę doceniając pracę Macieja Głowczyńskiego na stanowisku kuchmistrza powierzył mu (przed 20 VII 1488) urząd wojskiego ciechanowskiego¹⁷³. Z dworzanina na urząd ziemski awansował Mikołaj Gołyński z Opinogóry, Przybujewa, Rogaszyna h. Prawda. Został on w 1486 r. chorążym wyszogrodzkim¹⁷⁴, po śmierci Janusza II (1496) awansował zaś na urząd kasztelana liwskiego w dzielnicy Konrada III Rudego¹⁷⁵.

Dworzaninem Janusza II, który awansował, był Mikołaj Krośnia ze wsi Krośnie i Dobrzykowo¹⁷⁶, syn Abrahama h. Dołęga ze Starej Krosny pod Błoniem w ziemi warszawskiej¹⁷⁷. Mikołaj z Krośnia studiował w Uniwersytecie Krakowskim¹⁷⁸, a później został pisarzem ziemskim ciechanowskim (1468–1470)¹⁷⁹. Po podziale

---

przywileje książąt mazowieckich dla Szreńska, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, t. 4, 2007, s. 117–135.

¹⁶² Z. Lasocki, *Szkice*, s. 248.

¹⁶³ AGAD, MK 6, k. 166v; SHGZPlock., z. 1, s. 75.

¹⁶⁴ Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie (dalej: BLAN), dok. perg. F1–25; AGAD, MK 6, k. 177v (wpis); SHGZPlock., z. 3, s. 302.

¹⁶⁵ BLAN, dok. perg. F1–25.

¹⁶⁶ W. Lasocki, *Szkice*, s. 248, 268.

¹⁶⁷ KS, nr 1, 125, 160, 226, 233, 261, 280, 408, 828 (XI 1482), 1247, 1279.

¹⁶⁸ KS, nr 1, 85, 109, 125, 160, 233, 261, 280, 408, 493, 828.

¹⁶⁹ KS, nr 226, 1247.

¹⁷⁰ KS, nr 1279.

¹⁷¹ ZDLmP, t. 1, nr 220; MK 6, k. 157, 160, 174c, 177, 187.

¹⁷² KS, nr 953.

¹⁷³ AGAD, MK 6, k. 213–213v.

¹⁷⁴ AGAD, Zakroczymskie ziem. rel. 13, k. 352v; IMT, t. 3, Warszawa 1974, s. 281.

¹⁷⁵ K. Pacuski, *Elita władzy*, s. 85; SHGZLiw., s. 109.

¹⁷⁶ AGAD, MK 6, k. 99.

¹⁷⁷ Zob. S.M. Szacherska, K. Pacuski, *Mikołaj z Krosny i Dobrzykowa* [w:] PSB, t. 21, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976, s. 121–122. SHGZWarsz., s. 121–123.

¹⁷⁸ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508* (dalej: MUK), wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska przy współpracy R. Grzesika, t. 1, Kraków 2004, nr 51e/042.

¹⁷⁹ SHGZWarsz., s. 123.

schedy po Bolesławie IV (1471) związał się z księciem Kazimierzem III, biskupem płockim, u którego był marszałkiem nadwornym i starostą płockim (1472–1474). Za zasługi w czasie „wojny papiej” w Prusach otrzymał od księcia Kazimierza III zezwolenie na wykup wsi Dobrzykowa w ziemi gostynińskiej, zastawionej kasztelanowi płockiemu Stefanowi ze Szczytna¹⁸⁰. Otrzymał również od księcia prawo chełmińskie na wieś Krośnia (1471), a także — wraz z innymi przedstawicielami rodu — wyjednał u Kazimierza III prawo nieodpowiedne i zwolnienie od kar dla wszystkich Dołęgów w ziemiach płockiej i zawkrzeńskiej¹⁸¹. Po sprzedaży księstwa płockiego przez Kazimierza III (1475) związał się z księciem Januszem II. 8 III 1477 r. w Różanie wystąpił w otoczeniu Janusza II jako dworzanin książęcy¹⁸². Z zachowanej z 1477 r. wypłacie diet dworzanom Janusza II wynika, że marszałek Mikołaj Krośnia otrzymał w Płocku 2 kopy groszy¹⁸³. Sądzę, że doszło do pomyłki, gdyż był on dawnym marszałkiem Kazimierza III, a w 1477 r. występował tylko jako dworzanin. Natomiast marszałkiem nadwornym Janusza II w latach 1471–1477 był Mikołaj Drużbic z Zastowa. Mikołaj Krośnia wkrótce został kuchmistrem nadwornym Janusza II¹⁸⁴, a w 1478 r. objął urząd sędziego płockiego¹⁸⁵. Mikołaj cieszył się zaufaniem Janusza II i był wysyłany w różnych poselstwach. W grudniu 1481 r. posłował do Iłży do biskupa krakowskiego Jana Rzeszowskiego; otrzymał wówczas na wydatki 10 florenów¹⁸⁶. Natomiast w marcu 1484 r. został wysłany w poselstwie do przebywającego w Grodnie króla Kazimierza Jagiellończyka¹⁸⁷. Z tego tytułu otrzymał w maju 1484 r. od podkanclerzego Lipskiego zwrot kosztów poniesionych na Litwie, mianowicie 2 kopy szerokich groszy¹⁸⁸. Zwieńczeniem jego kariery było objęcie urzędu kasztelana płockiego w 1484 r.¹⁸⁹

Kolejnym dworzaninem Janusza II, który dzięki pracy na dworze zawdzięczał późniejszą karierę polityczną, był Mikołaj Komorowski z Komorowa w ziemi warszawskiej i Wronowa w ziemi ciechanowskiej, h. Pierzchała¹⁹⁰. Mikołaj był przez wiele lat dworzaninem książęcym¹⁹¹. Otrzymywał regularnie zapłatę za swoją służbę w suknie i gotówce¹⁹². Były to różne kwoty: od 1 grzywny¹⁹³ do 5 florenów¹⁹⁴. W kwietniu 1480 r. Komorowski otrzymał na polecenie Janusza II 15 florenów za padłego konia¹⁹⁵. Jako dworzanin książęcy był wysyłany w różnych misjach i poselstwach. W lipcu 1479 r. Janusz II wysłał go do Prus do hetmanów

¹⁸⁰ Tamże, s. 122.

¹⁸¹ *Mazowieckie przywileje rodowe z XIV i XV wieku*, wyd. W. Semkowicz [w:] *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 11, Kraków 1903–1913, s. 388–389, nr 8.

¹⁸² AGAD, MK 6, k. 99.

¹⁸³ KS, nr 1.

¹⁸⁴ KS, nr 63.

¹⁸⁵ Archiwum Diecezjalne w Płocku, dok. perg. nr 361.

¹⁸⁶ KS, nr 514.

¹⁸⁷ KS, nr 928. Król przebywał w Grodnie od 1 do 9 III 1488 r., a w maju tego roku był już w Wilnie. G. Rutkowska, *Itinerarium*, s. 308.

¹⁸⁸ Tamże.

¹⁸⁹ AGAD, MK 6, k. 173.

¹⁹⁰ SHGZWarsz., s.111–112.

¹⁹¹ KS, nr 327, 351, 408, 455, 493, 828, 846, 880, 883, 972, 997, 1251, 1252, 1289.

¹⁹² KS, nr 408, 428, 493.

¹⁹³ KS, nr 327.

¹⁹⁴ KS, nr 880.

¹⁹⁵ KS, nr 1251.

Adama Wilkanowskiego i Jana Białego, aby nie pozwalali służącym (zaciężnym) ludziom z Prus przechodzić przez ziemie Mazowsza¹⁹⁶. W kwietniu 1483 r. wysłano go w poselstwie do księcia Konrada III; otrzymał wówczas 2 floreny na wydatki¹⁹⁷. W 1481 r., jako dworzanin Janusza II otrzymał od księcia Bolesława V, wraz z braćmi Grzegorzem i Walentym z Komorowa, prawo nieodpowiedne i zwolnienie od kar sądowych¹⁹⁸. W sierpniu 1484 r. Janusz II wszedł w posiadanie powiatu błońskiego, który kupił od zadłużonego brata Bolesława V¹⁹⁹. Pierwszym starostą błońskim z nominacji księcia został Mikołaj Komorowski. W październiku 1484 r. z polecenia Janusza II otrzymał kopę groszy w związku z wyjazdem do Błonia w celu objęcia urzędu starosty²⁰⁰. W następnym miesiącu (15 listopada) Komorowski otrzymał od podkanclerzego 11 florenów, gdyż udawał się z polecenia Janusza II na sejm do Piotrkowa²⁰¹. W 1488 r. Komorowski zamienił z Mikołajem Łosiem i jego synami jedną włókę w Komorowie na prawo bliższości do Wronowa, Wronowskiej Woli, Raków, Drażdżewa, Płodownicy w ziemi ciechanowskiej²⁰². W 1494 r. (przed 9 września) Komorowski objął urząd podsędka ciechanowskiego²⁰³, a po dwóch latach został z nominacji Konrada III sędzią ciechanowskim²⁰⁴. Po śmierci Konrada III w okresie regencji Anny Konradowej otrzymał w 1504 r. (przed 18 października) urząd cześnika warszawskiego²⁰⁵. W otoczeniu Janusza II często spotykamy Mikołaja Kępskiego, dworzanina książecego²⁰⁶, syna wojewody płockiego Krzysztofa Kępskiego z Kępy i Wilamowa, h. Bolesta. Będąc dworzaninem sprawował urząd wojskiego wiskiego, natomiast przed 11 I 1491 r. awansował na wojskiego ciechanowskiego²⁰⁷. Kolejnym dworzaninem Janusza II, który dzięki pracy na dworze zawdzięczał objęcie starostwa nurskiego (1490)²⁰⁸ był Paweł Sokół h. Dąbrowa z Czarnowa w ziemi łomżyńskiej, Czarnej Woli i Młęcina w ziemi warszawskiej²⁰⁹. W 1490 r. objął jednocześnie urząd starosty liwskiego w dzielnicy Konrada III Rudego²¹⁰.

Przejdźmy teraz do Pawła Wessela z Gromadzyna w ziemi ciechanowskiej i Guttarzewa w ziemi płockiej²¹¹, dworzanina książecego²¹², który także awansował. Był

---

¹⁹⁶ KS, nr 351.

¹⁹⁷ KS, nr 883.

¹⁹⁸ AGAD, MK 9, k. 130; SHGZWarsz., s. 111.

¹⁹⁹ KS, nr 436; J. Grabowski, *Janusz II książę mazowiecki [w:] Poczet książąt i księżnych*, s. 131.

²⁰⁰ KS, nr 972; AGAD, Warszawskie dis. 1, k. 288v.

²⁰¹ KS, nr 997.

²⁰² SHGZWarsz., s. 111.

²⁰³ AGAD, Warszawskie ziem. i gr. 7, s. 320.

²⁰⁴ Tamże, s. 695; IMT, t. 3, nr 281.

²⁰⁵ AGAD, MK 18, k. 208.

²⁰⁶ AGAD, MK 6, k. 230v; ZDLmP, t. 1, nr 249, 253; KS, nr 1, 20, 125, 262, 470, 557, 731, 815, 817, 828, 921, 973, 1009, 1015, 1033–1035, 1102, 1126, 1165, 1187, 1192, 1298; A. Wolff, *Studia*, s. 298; SHGZPłock., z. 2, s. 122.

²⁰⁷ AGAD, MK 6, k. 255v.

²⁰⁸ AGAD, MK 32, k. 206v; Warszawskie ziem. i gr. 6, k. 720 (1491).

²⁰⁹ KS, nr 1155; AGAD, MK 6, k. 96, 139e; SHGZWarsz., s. 32–33; *Metryka Koronna nr 8*, s. 112, przyp. 105/1.

²¹⁰ AGAD, MK 32, k. 206v.

²¹¹ SHGWPłock., z. 1, s. 102–103.

²¹² KS, nr 26, 795, 828.

synem Rogali Wyszła z Kozolina i Dziektarzewa h. Rogala²¹³. W 1477 r. sprzedał Pawłowi Pawłatowi ze Szpondowa połowę wsi Gromadzyn w pow. ciechanowskim za 120 kop groszy²¹⁴. Będąc dworzaninem ksiązęcem otrzymał sukno i pieniądze²¹⁵, a w 1478 r. dostał 2 kopy groszy na dietę świętomarską²¹⁶. W sierpniu 1482 r. przyjął od podkanclerzego Stanisława Lipskiego 2 floreny w związku z wyjazdem do Sochaczewa²¹⁷. W 1484 r. Paweł Wessel awansował na skarbnika płockiego²¹⁸, a w 1486 r. został chorążym ciechanowskim²¹⁹. Następnym dworzaninem Janusza II, który awansował, był Paweł Wróblewski, h. Ślepowron z Wróblewa w pow. sąchockim²²⁰. Przed 16 VI 1480 r. został wojskim ciechanowskim²²¹, natomiast najpóźniej w 1486 r. objął urząd podkomorzego ciechanowskiego²²². Awansował również inny dworzanin Janusza II — Stanisław Załszyński, h. Lubicz. Pochodził z Załszyna w powiecie płockim²²³. Jako dworzanin specjalizował się w kwestiach finansowych²²⁴. Dzięki swym kwalifikacjom został w 1482 r. starostą płońskim²²⁵, a następnie starostą płockim²²⁶. W 1483 r. objął urząd podczaszego płockiego²²⁷. Dworzaninem Janusza II, który awansował, był Tomasz Bartnicki, syn Wojciecha Bartnickiego z Bartnik pod Przasnyszem, h. Dołęga, kasztelana zakroczymskiego²²⁸. Jego braćmi byli Jakub i Mikołaj, kanonik płocki i warszawski, który następnie został kustoszem płockim i sekretarzem królewskim²²⁹. W lutym 1480 r. otrzymał jako starszy dworzanin ksiązęcy (*senior curiensis*) 2 kopy groszy²³⁰. W lutym 1485 r. z polecenia Janusza II dostarczył 25 florenów księciu Bolesławowi V²³¹. W 1492 r. Janusz II powierzył mu urząd starosty ciechanowskiego²³². Po inkorporacji ziemi płockiej do Korony otrzymał nominację królewską na chorążego płockiego²³³. Zwieńczeniem jego kariery było objęcie kasztelanii płockiej²³⁴.

²¹³ SHGWpłock., z. 1, s. 102–103; *Metryka Koronna nr 8*, nr 77, przyp. 77/1; A. Sikorski, *Pochodzenie Wessłów herbu Rogala* [w:] *Studia genealogiczne poświęcone pamięci profesora Włodzimierza Dworzaczka*, t. 2, red. A. Sikorski, T. Sławiński, Warszawa 2018, s. 63–65.

²¹⁴ AGAD, MK 6, k. 105.

²¹⁵ KS, nr 828.

²¹⁶ KS, nr 26.

²¹⁷ KS, nr 795.

²¹⁸ Archiwum Diecezjalne w Płocku, Ep. 10, s. 328.

²¹⁹ AGAD, Warszawskie ziem. i gr. 5, s. 1047; Biblioteka Narodowa, BOZ, 70, s. 208–210.

²²⁰ AGAD, MK 6, k. 99, 102v, 107v; KS, nr 2, 5, 34, 56, 125, 261, 408, 493, 828, 1032.

²²¹ AGAD, MK 6, k. 131v.

²²² Archiwum Diecezjalne w Płocku, Ep. 10, s. 452; ZDLmP, t. 1, nr 234, przyp. 1.

²²³ AGAD, MK 6, k. 161v, 252; SHGZPłock., z. 4, s. 341; ZDLmP, t. 1, nr 220, przyp. 6; KS, nr 576, 725, 740, 828.

²²⁴ KS, nr 576, 725, 828.

²²⁵ AGAD, MK 6, k. 153.

²²⁶ ZDLmP, t. 1, nr 220.

²²⁷ AGAD, MK 6, k. 164.

²²⁸ A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 117–118.

²²⁹ Tamże, s. 118.

²³⁰ KS, nr 443.

²³¹ KS, nr 1079.

²³² Archiwum Diecezjalne w Płocku, Ep. 15, k. 236v; AGAD, Zakroczymskie ziem. wiecz. rel. 16, k. 56v.

²³³ MRPS, t. 2, nr 886.

²³⁴ MRPS, t. 3, nr 1269; J. Piętka, *Mazowiecka elita feudalna późnego średniowiecza*, Warszawa 1975, s. 30.

Praca na dworze Janusza II i zdobyte tam doświadczenie przyczyniło się do późniejszej kariery Ziemaka Bielińskiego z Gostkowa. Był on synem Stanisława na Gostkowie, Sokołowie i Ciekusynie h. Junosza²³⁵. W 1483 r., w wyniku działu dóbr z bratem Janem, otrzymał części na Gostkowie, Rozdali i Sokołowie²³⁶. W 1486 r. nabył od swego stryja Ziemaka z Borukowa zwanego Kobolt, kasztelana wyszogrodzkiego, Ciekusyno i Borukowo za 3000 kop groszy²³⁷. W lutym 1485 r. Ziemak Bieliński z polecenia Bolesława V przyjął 20 florenów od księcia Janusza II. Była to część raty z 200 florenów, którą Janusz II przekazał Bolesławowi V za kupiony od niego powiat tarczyński²³⁸. Prawdopodobnie Ziemak Bieliński był jednym z wierzycieli księcia Bolesława V „z pustą kieszenią”²³⁹. W 1488 r., jako dworzanin książęcy, przyjął z polecenia Janusza II jedną kopę groszy w półgroszach²⁴⁰. W okresie regencji na Mazowszu księżnej Anny Konradowej został w 1504 r. chorążym łomżyńskim²⁴¹, co świadczy o jego kompetencjach wojskowych; mógł je nabyć jako dworzanin konny Janusza II. W 1507 r. Ziemak został chorążym ciechanowskim²⁴², a w 1512 r. awansował na cześnika ciechanowskiego²⁴³. Zwieńczeniem jego kariery było objęcie urzędu kasztelana ciechanowskiego w 1515 r.²⁴⁴ Pod koniec rządów Janusza II (1494) w jego otoczeniu spotykamy dworzanina Jakuba z Ciemniewa w ziemi ciechanowskiej²⁴⁵, syna zmarłego wojewody bełskiego Zygmunta Radzanowskiego h. Prawda z Uhnowa, Niszczyc, Radzanowa w ziemi płockiej²⁴⁶. Jego braćmi byli: Andrzej Radzanowski (późniejszy kasztelan wiski i wojewoda płocki), Dzierśław z Uhnowa (późniejszy kasztelan bełski), Jan z Radzanowa, stolnik płocki i kanclerz Bolesława V i Konrada III Rudego, Sasin z Radzanowa (starosta płocki) i Zygmunt.

Pokojowcy określanymi w źródłach terminem *cubiculares*²⁴⁷ stanowili dość liczną grupę na dworze książęcym Janusza II. Niewiele wiemy na temat hierarchii w tej grupie dworzan. Z zachowanych przekazów źródłowych wynika, że pokojowcy nie pełnili służby w pokojach książęcych, gdyż zajmowały się tym inne osoby. Do podstawowych obowiązków pokojowców należało przewożenie listów i mandatów książęcych²⁴⁸. Wśród pokojowców znajdujemy synów urzędników mazowieckich, którzy od paziów (pacholat) i pokojowców rozpoczęli

²³⁵ AGAD, MK 9, k. 156, 177; MK 18, k. 87; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 225–226; KS, nr 1088, 1209.

²³⁶ AGAD, MK 9, k. 156; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 225.

²³⁷ AGAD, MK 9, k. 177; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 225.

²³⁸ KS, nr 1088.

²³⁹ J. Grabowski, *Bolesława V „z pustą kieszenią”. O problemach finansowych księcia warszawskiego (1471–1488)*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 26, 2019, s. 39–47.

²⁴⁰ KS, nr 1209.

²⁴¹ AGAD, Zakoczyskie ziem. wiecz. rel. 15, k. 634.

²⁴² AGAD, Tarczyńskie ziem. 5, k. 229v.

²⁴³ AGAD, Warszawskie ziem. i gr. 10, s. 1061.

²⁴⁴ AGAD, Błońskie ziem., 4, k. 671.

²⁴⁵ AGAD, MK 6, k. 312; A. Janeczek, *Osadnictwo*, s. 330, SHGZPłock., s. 253.

²⁴⁶ A. Janeczek, *Osadnictwo*, s. 330.

²⁴⁷ W rachunkach książęcych nie spotykamy określenia *camerarius* w odniesieniu do pokojowców. Na temat pokojowców, zob. U. Borkowska, *Dynastia Jagiellonów*, s. 158–159; J. Skibniewska, *Dwór królewski Aleksandra Jagiellończyka*, s. 75–78.

²⁴⁸ O korzystaniu z pomocy pokojowców do rozwożenia listów, mandatów i zarządzeń królewskim pisał M. Kromer, *Polska czyli o położeniu, ludności, obyczajach, urządach i sprawach*

służbę na dworze. Jednym z nich był Bartnicki [Jakub], syn Wojciecha Bartnickiego z Bartnik h. Dołęga, kasztelana zakroczymskiego²⁴⁹, który wystąpił z określeniem młodszy pokojowiec (*iunior cubicularius*)²⁵⁰. W tym samym czasie jego brat Tomasz występował w otoczeniu Janusza II jako starszym dworzannin (*senior curiensis*)²⁵¹. W rachunkach z okresu panowania księcia Janusza II odnotowani zostali pokojowcy: Bartnicki [Jakub] z Bratnik h. Dołęga²⁵²; Biracki²⁵³; Boruta²⁵⁴; Bzura Olszewski²⁵⁵; Chajdek²⁵⁶; Chlet²⁵⁷; Chłodek²⁵⁸; Chrzanowski²⁵⁹[z Chrzanowa w pow. błońskim h. Korab?]²⁶⁰; Głowieński²⁶¹; Gotard Borkowski²⁶²; Kościński [Marcin ?] z Kośmina [Kośnina] w ziemi czerskiej, syn Stanisława h. Bolesta²⁶³, student Uniwersytetu Krakowskiego (1474), brat Jakuba z Kośmina, pisarza Bolesława V i pisarz ziemskiego wyszogrodzkiego²⁶⁴; Jakub²⁶⁵; Michał Ogonek²⁶⁶; Mikołaj Chotomski z Chotomia w pow. zawkrzeńskim h. Prawda²⁶⁷; Mikołaj Kazubek Górczewski, syn Andrzeja Kazuba, szlachcica i mieszczanina warszawskiego²⁶⁸. Pokojowcami Janusza II byli Mikołaj i Scibor z Waryszyna i Luszewa²⁶⁹, synowie Jana Rogali z Waryszyna²⁷⁰. W listopadzie 1482 r. w Pułtuskus wspomniani pokojowcy sprzedali Stanisławowi Lipskiemu podkanclerzemu Księstwa Mazowieckiego wieś Luszewo w ziemi zawkrzeńskiej za 100 kop groszy w półgroszach, poręczając pokój ze strony brata Jana, siostry Jadwigi i potomstwa zmarłej siostry Anny (Anny i Katarzyny)²⁷¹. Kolejnymi pokojowcami księcia Janusza II byli Niemierza²⁷² i Piotr Porycki²⁷³ z Porytego

---

publicznych Królestwa Polskiego księgi dwie, przeł. S. Kazikowski, wstęp i oprac. R. Marchwiński, Olsztyn 1977, s. 128–129.

²⁴⁹ A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 117–118.

²⁵⁰ KS, nr 444.

²⁵¹ KS, nr 443.

²⁵² KS, nr 262, 409, 444, 494.

²⁵³ KS, nr 124, 126.

²⁵⁴ KS, nr 262.

²⁵⁵ KS, nr 671, 771, 810, 813, 834, 1211.

²⁵⁶ KS, nr 738, 831.

²⁵⁷ KS, nr 289, 293.

²⁵⁸ KS, nr 262, 409, 494, 1272.

²⁵⁹ KS, nr 623.

²⁶⁰ A. Boniecki, *Herbarz*, t. 3, Warszawa 1900, s. 104.

²⁶¹ KS, nr 1176.

²⁶² KS, nr 1003, 1175.

²⁶³ KS, nr 1206; zob. MUK, t. 1, nr 74h/297.

²⁶⁴ KS, nr 1046, 1134–1137, 1151, 1153; *Metryka koronna* 8, nr 143/2.

²⁶⁵ KS, nr 1204.

²⁶⁶ KS, nr 300, 333, 341, 367, 409, 448, 474, 494, 506, 632, 665, 686, 793, 847, 890, 1104, 1162.

²⁶⁷ KS, nr 262, 332, 409, 445; SHGZPłock., z. 1, s. 40.

²⁶⁸ KS, nr 1174.

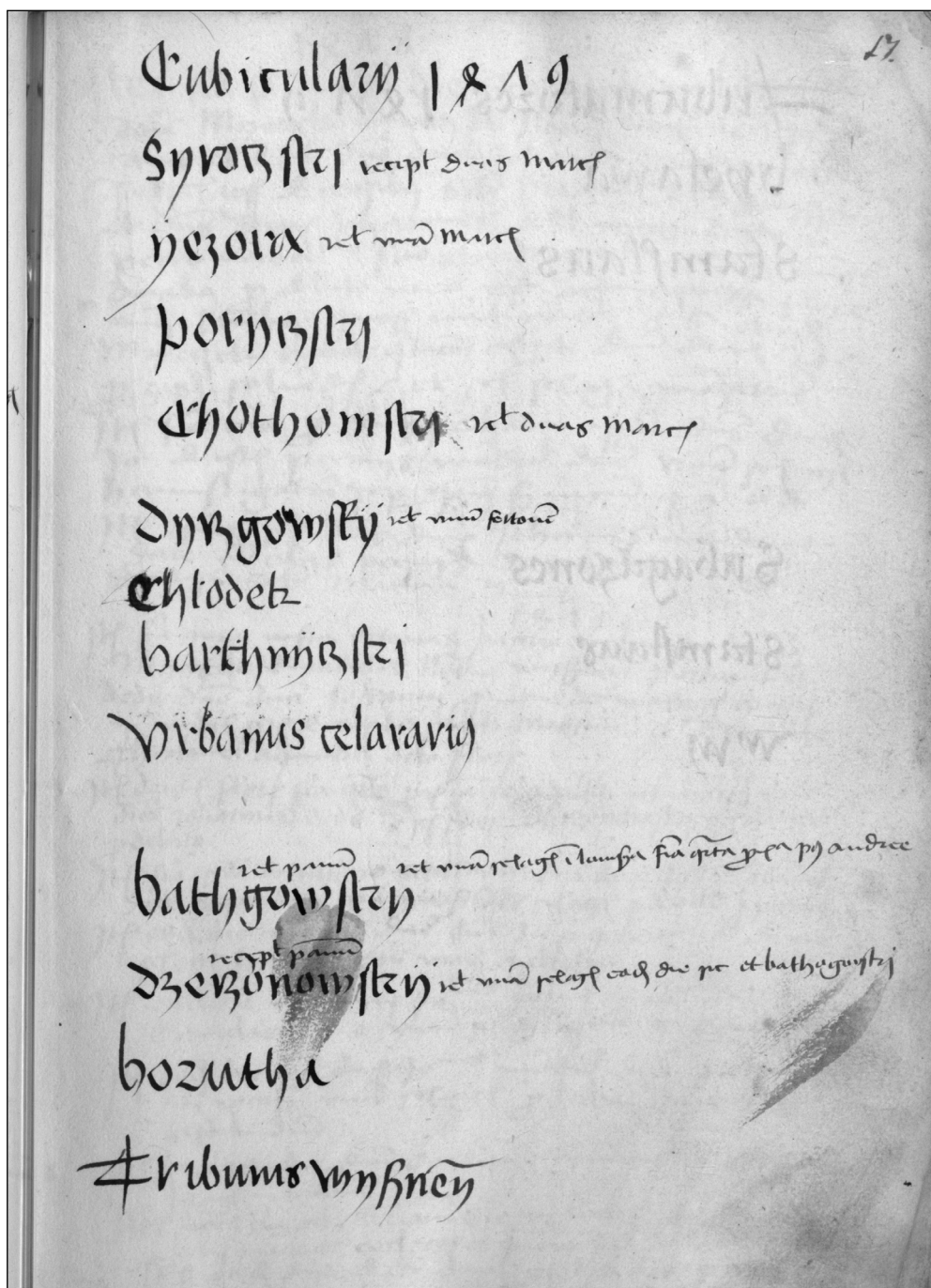
²⁶⁹ AGAD, MK 6 k. 155v; SHGZPłock., z. 2, s. 170.

²⁷⁰ Jan Rogala z Waryszyna w listopadzie 1480 r. w Płocku, w obecności księcia Janusza II, zabezpieczył Stanisławowi Lipskiemu dług na swej części w Luszewie w pow. sulerzyjskim w ziemi zawkrzeńskiej, pod przepadkiem, AGAD, MK 6, k. 243.

²⁷¹ AGAD, MK 6, k. 155v = MK 7, k. 95.

²⁷² KS, nr 738.

²⁷³ KS, nr 126, 228, 249, 262, 305, 409, 481, 494, 831, 1263.

2. Wykaz pokojowców, którzy otrzymali uposażenie w 1479 r. (AGAD, MK 7, k. 17)

w ziemi łomżyńskiej, późniejszy dworzanin Janusza II²⁷⁴. Był on prawdopodobnie synem Jakuba Poryckiego²⁷⁵ z Porytego w ziemi łomżyńskiej²⁷⁶. Ponadto: Pomścibór (Przemyślbor) Dzierzgowski z Pawłowa h. Bolesta²⁷⁷; Rogalka (Rogala)²⁷⁸; Skrobocki²⁷⁹; Stanisław Dzierzonowski (określany w źródłach zamiennie jako dworzanin i pokojowiec)²⁸⁰; Syrocki (wcześniej paż na dworze książeccym)²⁸¹; Tarnowski²⁸²; Turek²⁸³; Tomasz Jeziora²⁸⁴; Urban²⁸⁵.

Powyższy wykaz nie jest kompletny, gdyż pokojowców nie spotykamy na listach świadków czynności prawnych Janusza II. Dla niektórych pokojowców służba na dworze była wstępem do dalszej kariery. Na przykład Mikołaj Chotomski z Chotomia, Gołot h. Prawda został w 1496 r. z nominacji Konrada III podpisem zakroczymskim²⁸⁶, a następnie — w okresie regencji Anny Radziwiłłówny — sprawował w latach 1504–1509 urząd skarbnika zakroczymskiego²⁸⁷. Pokojowcem Janusza II był Pomścibor Dzierzgowski z Pawłowa, późniejszy kasztelan ciechanowski. Był on synem zmarłego w 1467 r. kasztelana warszawskiego Mikołaja Nagórki z Dzierzgowa h. Bolesta²⁸⁸. Po śmierci Janusza II został z nominacji Konrada III stolnikiem ciechanowskim (1499)²⁸⁹, a następnie awansował na urząd chorążego ciechanowskiego (1503)²⁹⁰. Był również starostą ciechanowskim²⁹¹. Zwieńczeniem jego kariery było objęcie kasztelanii ciechanowskiej (1507)²⁹². Piotr Porycki z Porytego, występujący w latach 1478–1482 jako pokojowiec Janusza II, został najpóźniej w maju 1494 r. dworzaninem książeccym²⁹³. Pokojowcem na dworze Janusza II był Mikołaj Kazub (Kazubek) Górczewski²⁹⁴. Był synem Andrzeja Kazuba z Korytowa w ziemi wyszogrodzkiej²⁹⁵, szlachcica i mieszczanina warszawskiego, rajcy (1480) i burmistrza Starej Warszawy

²⁷⁴ AGAD, MK 6, k. 312.

²⁷⁵ KS, nr 481.

²⁷⁶ C. Brodzicki, *Ziemia łomżyńska do 1529 roku*, Warszawa 1999, s. 145.

²⁷⁷ KS, nr 126, 262, 292, 409, 494, 790, 965, 1031.

²⁷⁸ KS, nr 628, 831, 847, 900.

²⁷⁹ KS, nr 618, 621, 721, 723, 771, 831.

²⁸⁰ KS, nr 23, 125, 262, 369, 409, 419, 1294.

²⁸¹ KS, nr 29, 37, 125, 262, 306, 331, 409, 1264, 1323.

²⁸² KS, nr 1, 19, 74, 125, 190, 238, 409, 459, 485.

²⁸³ KS, nr 1352.

²⁸⁴ KS, nr 1, 22, 126, 250, 262, 330, 409, 831, 1271, 1295.

²⁸⁵ KS, nr 409, 474, 494, 637, 676, 775, 831, 847, 870, 921, 996, 1040, 1055, 1138

²⁸⁶ AGAD, Zakroczymskie ziem. wiecz. rel. 15, k. 222v.

²⁸⁷ Tamże, k. 675; tamże, nr 18, k. 254v.

²⁸⁸ AGAD, MK 5, k. 103v; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 5, Warszawa 1902, s. 191; J. Piętka, *Mazowiecka elita*, s. 61–62; SHGZWarsz., s. 299.

²⁸⁹ AGAD, Warszawskie ziem. i gr. 7, s. 983.

²⁹⁰ AGAD, MK 18, k. 144v–145; MK 60, k. 135; Wyszogrodzkie 6, II, k. 273v; Tarczyńskie 5, k. 69v.

²⁹¹ AGAD, MK 5, k. 130v.

²⁹² AGAD, Tarczyńskie 5, k. 176.

²⁹³ AGAD, MK 6, k. 312.

²⁹⁴ *Księga radziecka miasta Starej Warszawy*, t. 1: 1447–1527, wyd. A. Wolff. Warszawa 1963, s. 597; KS, nr 1174.

²⁹⁵ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff, A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1971, s. 28–29.

(1493–1494)²⁹⁶. Mikołaj Kazub w późniejszym okresie był ławnikiem (1505–1510), rajcą (1511–1519) oraz burmistrzem Starej Warszawy (1520–1523, 1526).

Rachunki książęce pozwalają stwierdzić, że pokojowcy otrzymywali uposażenie w gotówce i suknie oraz przyjmowali różne kwoty na pokrycie kosztów związanych z poselstwami i przewożenie korespondencji. W 1478 r. pokojowcy przyjęli sukno²⁹⁷ i pieniądze²⁹⁸. W 1479 r. otrzymali sukno i różne kwoty (od jednego wiardunku do dwóch grzywien)²⁹⁹, a książę przeznaczył dla nich 3 floreny na kolendę³⁰⁰. W 1481 r. siedmiu pokojowców przyjęło po jednej grzywnie, w 1482 r. zaś otrzymali po siedem łokci sukna i pieniądze³⁰¹. Pokojowcy otrzymywali także pieniądze na zakup futer, m.in. pokojowiec Urban przyjął 70 gr³⁰², a Rogalka florena³⁰³. Głównym zadaniem pokojowców było rozwożenie korespondencji i sprawowanie poselstw. Wysyłani byli nie tylko do urzędników mazowieckich, ale również do ważnych osobistości. W październiku 1479 r. Michał Ogonek, pokojowiec książęcy, otrzymał 4 gr na wydatki, udając się z listem do Górzna, mianowicie do rezydencji biskupa płockiego, księcia Kazimierza III³⁰⁴. Ten sam pokojowiec został wysłany w maju 1483 r. z korespondencją do króla Kazimierza Jagiellończyka do Wilna³⁰⁵, otrzymując na wydatki sporą kwotę 4 florenów³⁰⁶. W listopadzie 1482 r. Michał Ogonek otrzymał od podkanclerzego Lipskiego wiardunek na zakup koszul w Łomży³⁰⁷, a innym razem przyjął pieniądze za pranie odzieży i ubranie zwierchnie³⁰⁸. Z analizy rachunków wynika, że pokojowcy oprócz przewożenia korespondencji, specjalizowali się w różnych czynnościach, m.in. przekazywali z polecenia księcia pieniądze Bolesławowi V³⁰⁹, kontaktowali się w sprawach finansowych z Żydami³¹⁰ czy dostarczali na dwór książęcy skórki kunie od starostów bartnych³¹¹. Natomiast pokojowiec Jakub otrzymał 2 floreny za dostarczenie księciu Januszowi miecza od Konrada III Rudego³¹².

Na dworze Janusza II, spotykamy również paziów (chłopców), zwanych po polsku pacholećmi, których w źródłach określano łacińską nazwą *laicelli* (*laycelli*) lub *cubiculares minores*. Byli to synowie uboższej szlachty mazowieckiej. Przebywali oni na dworze książęcym w celach edukacyjnych. Niektórzy z nich później zostali pokojowcami Janusza II, m.in. Serocki, który występował

---

²⁹⁶ *Księga radziecka miasta Starej Warszawy*, t. 1, s. 596; *Metryka Koronna nr 8*, nr 76, przyp. 76/2; Spisy urzędników miejskich Starej Warszawy (XIV–XVIII w.) w opracowaniu autora.

²⁹⁷ KS, nr 126.

²⁹⁸ KS, nr 22, 74.

²⁹⁹ KS, nr 261, 409.

³⁰⁰ KS, nr 403.

³⁰¹ KS, nr 831, 834.

³⁰² KS, nr 775.

³⁰³ KS, nr 900.

³⁰⁴ KS, nr 367.

³⁰⁵ G. Rutkowska, *Itinerarium*, s. 303.

³⁰⁶ KS, nr 890.

³⁰⁷ KS, nr 632.

³⁰⁸ KS, nr 665.

³⁰⁹ KS, nr 752, 1040, 1352.

³¹⁰ KS, nr 721, 723.

³¹¹ KS, nr 1323.

³¹² KS, nr 1204.

początkowo jako paź³¹³, awansował na pokojowca książęcego³¹⁴. Znamy także dwóch innych paziów Janusza II, Adama Kokoszkę i Polaka, którzy otrzymali 4 floreny na zakup futerek³¹⁵.

W skład służby pokojowej wchodził też lokaje, odźwierni, garderobiani i służący zajmujący się sprzątaniami czy opalaniem sypialni książęcej³¹⁶. Osoby te pracowały na co dzień w komnatach książęcych dbając o porządek, czystość i oświetlenie w pomieszczeniach, gdzie przebywał władca oraz czuwali przy drzwiach do sypialni i komnacie księcia. Z zachowanej zapiski w rachunkach książęcych wynika, że 26 XII 1479 r. Janusz II polecił dać 2½ kopy z 8 gr na kolebę służącym w komnacie książęcej³¹⁷. Służący w pokojach wykonywali czynności związane z codzienną obsługą samego księcia przy toalecie, ubieraniu i rozbieraniu oraz sprawowali nadzór nad garderobą Janusza II. Zauważmy, że książę przywiązywał dużą uwagę do swego wyglądu, miał nie tylko wspaniałą kolekcję zbroi turniejowych i biżuterii, ale również modnej i drogiej garderoby³¹⁸. Nabywał kosztowne aksamitne sukno „złotem przetykane”, garderobę z atłasu oraz futra z soboli i panter. Świadczą o tym nie tylko zachowane rachunki dworu, lecz również inwentarz skarbcza książęcego z 1495 r. Chociaż służący w pokojach książęcych nie zajmowali wysokiej pozycji w hierarchii dworskiej, to jednak należeli do osób zaufanych. Byli doskonale poinformowani o zdrowiu i upodobaniach księcia oraz o wszystkich najważniejszych wydarzeniach rozgrywających się na dworze. W rachunkach Janusza II spotykamy łóżniczego („łosznyczn”) Janka, który z polecenia księcia przyjął 12 florenów przeznaczonych dla księcia Bolesława V³¹⁹. Łóżniczowie na dworze Aleksandra Jagiellończyka podlegali podkomorzemu nadwornemu i sprawowali opiekę nad łóżem królewskim i pościelą monarchy³²⁰.

W otoczeniu Janusza II nie spotykamy podkomorzego nadwornego, któremu na dworze królewskim podlegała służba pokojowa oraz nadzór nad sypialnią i garderobą władcy³²¹. Na dworze książęcym służba pokojowa podlegała marszałkowi, a urząd podkomorzego nadwornego jest znany dopiero z okresu rządów ostatnich Piastów mazowieckich, Stanisława i Janusza III Konradowiców³²².

*

Celem artykułu było przedstawienie wybranej grupy społecznej tworzącej środowisko dworskie Janusza II. Zebrany materiał umożliwił poznanie dworzan i pokojowców księcia, a także ich dalszej kariery na Mazowszu i w Koronie. Analizując środowisko dworskie Janusza II należy zwrócić uwagę, że w grupie tej

³¹³ KS, nr 29.

³¹⁴ KS, nr 37, 126, 306, 331, 409, 1264, 1323.

³¹⁵ KS, nr 1212.

³¹⁶ M. Ferenc, *Dwór Zygmunta Augusta*, s. 75.

³¹⁷ KS, nr 402.

³¹⁸ J. Grabowski, *Janusz II, książę mazowiecki (1453/54–1495)*, s. 137–138.

³¹⁹ KS, nr 752.

³²⁰ J. Skibiewska, *Dwór królewski Aleksandra Jagiellończyka*, s. 87.

³²¹ U. Borkowska, *Dynastia Jagiellonów*, s. 158–159; M. Ferenc, *Dwór Zygmunta Augusta*, s. 75; J. Skibiewska, *Dwór królewski Aleksandra Jagiellończyka*, s. 45.

³²² M. Piber-Zbieranowska, *Księżna mazowiecka Anna Radziwiłłówna i jej regencja na Mazowszu (1503–1518)*, Warszawa 2019, s. 401 (mps w IH PAN).

występują osoby należące do otoczenia jego brata, Bolesława V; niektórzy z nich byli równocześnie dworzanami księcia warszawskiego. Najmłodszy Bolesławowice korzystali często z tych samych stacji (potwierdza to itinerarium Bolesława V i Janusza II) i mieli przez pewien czas wspólnego marszałka i kanclerza. W otoczeniu Janusza II i na jego dworze pojawiali się też regularnie urzędnicy Konrada III Rudego. Wynikało to nie tylko ze współdziałania między Bolesławowicami, lecz również z tego, że urzędnicy (tak jak inni ziemianie) posiadali dobra na obszarze całego Mazowsza oraz pełnili urzędy w różnych dzielnicach, np. Mikołaj Oborski z Obór i Czernideł h. Pierzchała był równocześnie marszałkiem nadwornym Janusza II i chorążym czerskim w dzielnicy Konrada III. Podobnie Zawisza Dłużniewski h. Prawda był marszałkiem nadwornym Konrada III i chorążym plockim w dzielnicy Janusza II. Cechą charakterystyczną dworu Janusza II (podobnie jak innych Piastów mazowieckich z tego okresu) był prawie jednolity skład etniczny. Wśród dworzan i pokojowców Janusza II spotykamy głównie Mazowszan wywodzących się z kręgu bogatej i średniozamożnej szlachty. Byli to przedstawiciele rodu Belinów, Dołęgów, Lubiczów, Pobogów, Prawdziców, Radwanów, Rogalów, Junoszków, Prusów, Boleszciców, Okuniów, Pierzchałów, Ślepowronów. Janusz II dbał o swoich dworzan, wypłacał im diety w pieniądzach, rozdawał sukno, finansował zakup koni, a kiedy zachorowali, przekazywał dodatkowe pieniądze na pokrycie kosztów opieki i leczenia. Kiedy dworzanin Myła ciężko zachorował, z polecenia księcia kanclerz Chodkowski dał wiardunek pewnej kobiecie, która opiekowała się nim w czasie choroby³²³. Po śmierci Myła książe przeznaczył jedną grzywnę krakowską na wyprawienie mu odpowiedniego pogrzebu³²⁴.

Dwór Janusza II odegrał ważną rolę w propagowaniu wzorców kulturowych i obyczajowych. Chociaż nie otwierał szerszych horyzontów kariery politycznej, reprezentując poziom życia kulturalnego dużo niższy niż dwór królewski Jagiellonów, to jednak stwarzał możliwości szybkiego awansu, także materialnego, oraz udziału we współrzędzeniu dzielnicą. Dworzenie wraz z lokalnymi urzędnikami ziemskimi towarzyszyli Januszowi II w objazdach księstwa. Objazdy dworu i uroczyste ingresy były manifestacją władzy i prestiżu księcia. Korzystali z tego również dworzenie przebywający u boku władcy. Uczestniczyli oni także we wspaniałych widowiskach, jakimi były turnieje (*bastiludia*) wyrosłe z kultury rycerskiej. Przyjęcie międzynarodowego stylu dworskiego dzięki kontaktom z dworem Jagiellonów i wielkich mistrzów krzyżackich sprawiło, że peryferyjny dwór mazowiecki stał się atrakcyjny nie tylko dla swoich, ale i obcych, którzy zabiegali o przyjęcie na służbę na dworze Janusza II. Niektórzy dworzenie Janusza II po śmierci tego władcy (1495) kontynuowali karierę na Mazowszu (Mikołaj Gołyński, Mikołaj Komorowski, Ziemak Bieliński, Mikołaj Chotomski, Pomścibor Dzierzgowski), inni zaś, po inkorporacji księstwa plockiego do Korony (1495), znaleźli się w otoczeniu króla Jana Olbrachta, awansując na stanowiska urzędnicze³²⁵. Zawisza z Kondradźca i Dłużniewa, marszałek Janusza II, został dworzaninem królewskim i z nominacji Jagiellona awansował na kasztelana wiskiego, a następnie plockiego. Jakub Łaszewski z Łaszewa h. Prawda,

---

³²³ KS, nr 206

³²⁴ KS, nr 209.

³²⁵ Zob. A. Nalewajek, *Przedstawiciele szlachty mazowieckiej*, s. 71–83.

podkomorzy płocki Janusza II, awansował na kasztelana raciańskiego (1497). Tomasz Bartnicki z Bartnik h. Dołęga, starszy dworzanin książęcy³²⁶ i starosta ciechanowski, po inkorporacji ziemi płockiej do Korony został chorążym płockim³²⁷, a następnie kasztelanem płockim³²⁸.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Diecezjalne w Płocku, dok. perg. nr 361; Ep. 10, 15

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

- Księgi ziemski błońskie. *Terrestria Blonensia*, sygn. 4.
- Księgi ziemskie i grodzkie ciechanowskie. *Terrestria et castrensia Ciechanovien-sia*, sygn. 5.
- Księgi ziemskie i grodzkie warszawskie. *Terrestria et Castrensia Varsoviensia*, sygn. 1, 5–7, 10.
- Księgi ziemskie płockie. *Acta Terrestria Plocensia*, relacje, sygn. 2, 4.
- Księgi ziemskie różańskie. *Terrestria Rozanensia*, sygn. 16.
- Księgi ziemskie tarczyńskie. *Terrestria Tracyzynensia*, sygn. 3, 5.
- Księgi ziemskie wyszogrodzkie. *Terrestria Wyschegradensia*, sygn. 6.
- Księgi ziemskie zakroczymskie. *Terrestria Zacrocziemiensia*, wieczyste relacje, sygn. 13, 15–16, 18
- Metryka Koronna, sygn. 5–7, 9, 18, 32.

Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie, dok. perg. F1–25.

Biblioteka Narodowa w Warszawie, BOZ, 70.

Iura Masoviae terrestria (Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego), wyd. J. Sawicki, t. 2–3, Warszawa 1973–1974.

Kromer M., *Polska czyli o położeniu, ludności, obyczajach, urządach i sprawach publicznych Królestwa Polskiego księgi dwie*, przeł. S. Kazikowski, wstęp i oprac. R. Marchwiński, Olsztyn 1977.

Księga radziecka miasta Starej Warszawy, t. 1: 1447–1527, wyd. A. Wolff, Warszawa 1963.

Księga skarbowa Janusza II księcia mazowieckiego z lat 1477–1490, wyd. J. Senkowski, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 6, 1959, zeszyt dodatkowy.

Księgi wpisów kancelarii mazowieckiej (Metryka Mazowiecka) [w:] Inwentarz Metryki Koronnej. Księgi wpisów i dekretów polskiej kancelarii królewskiej z lat 1447–1795, oprac. I. Sułkowska-Kurasiowa, M. Woźniakowa, Warszawa 1975.

Lietwos Didžiojo Kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504), ed. D. Antanavičius, R. Petrauskas, Vilnius 2007.

Lietwos Didžiojo Kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitos (1543–1548), Knyga 1, 1544 XI 15–1546 XI 15, ed. D. Antanavičius, S. Narbutas, Vilnius 2009.

Lietwos Didžiojo Kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro sąskaitos (1543–1548), Knyga 2, 1543 VI 21–1544 XI 15, ed. D. Antanavičius, S. Narbutas, Vilnius 2012.

³²⁶ KS, nr 443, 1079; A. Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 118.

³²⁷ MRPS, t. 2, nr 886.

³²⁸ MRPS, t. 3, wyd. T. Wierzbowski, *Varsoviae* 1908, nr 1269; J. Piętka, *Mazowiecka elita*, s. 30.

- Matricularum Regni Poloniae summaria*, t. 2–3, wyd. T. Wierzbowski, Varsoviae 1907–1908.
- Mazowieckie przywileje rodowe z XIV i XV wieku*, wyd. W. Semkowicz [w:] *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 11, Kraków 1903–1913.
- Metryka Koronna nr 8*, wyd. A. Salina, I. Stembrowicz, Warszawa 2018.
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, wyd. A. Gašiorowski, T. Jurek, I. Skierska przy współpracy R. Grzesika, t. 1, Kraków 2004.
- Mycielski J., *Inwentarz skarbcza ksiąg mazowieckich Konrada i Janusza z r. 1494 r.*, „Sprawozdanie Komisji do Badań Historii Sztuki w Polsce”, t. 8, Kraków 1907, z. 1–2, s. CLV–CLXII.
- Rachunki królewskie z lat 1393–1395 i 1412. Rachunki podrzęctwa krakowskiego. Rachunki stacji nowosądeckiej*, oprac. H. Wajs, Warszawa 1993.
- Účty budínského dvora krále Vladislava II. Jagellonského (1494–1495), ed. P. Kozák, Praha 2019.
- Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského, vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hejtmána Slezska a Lužic, z let (1493) 1500–1507, ed. P. Kozák, Opava 2014.
- Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, wyd. M.S. Szacherska, t. 1, Warszawa 1975.

Opracowania

- Adamska-Heś D., *Urzednicy nadworni księżnej Agnieszki w latach 1368–1393*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, t. 55, 2000, nr 2, s. 282–296.
- Biskup M., *Realizacja traktatu toruńskiego (1466–1497)* [w:] *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, red. M. Biskup, R. Czaja, Warszawa 2008.
- Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 1, 3–6, 9, Warszawa 1899–1906.
- Borkiewicz-Celińska A., *Osadnictwo ziemi ciechanowskiej w XV wieku (1370–1526)*, Wrocław 1970.
- Borkowska U., *Dynastia Jagiellonów w Polsce*, Warszawa 2011.
- Brodzicki C., *Ziemia łomżyńska do 1529 roku*, Warszawa 1999.
- Czwojdrak B., *Dwory królewskie w Polsce w XV wieku — stan badań i perspektywy badawcze* [w:] *Curia regis, curia reginalis. Dwory królewskie w średniowiecznej Europie Środkowej — stan badań i postulaty badawcze*, red. B. Czwojdrak, A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz 2014, s. 59–71.
- Czwojdrak B., *Z badań nad dworem królowej Zofii Holszańskiej*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, t. 2(6), 2010, s. 157–179.
- Czwojdrak B., *Zofia Holszańska, Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2012.
- Doroszevska A., *Otoczenie Henryka Brodatego i Jadwigi jako środowisko społeczne*, Warszawa 1978.
- Ferenz M., *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie*, Oświęcim 2014.
- Filipczak-Kocur A., *Księga skarbową z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie odnalezioną w Kijowie*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”, t. 10, 2007, s. 63–75.
- Grabowski J., *Bolesława V „z pustą kieszenią”. O problemach finansowych księcia warszawskiego (1471–1488)*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 26, 2019, s. 39–47.

- Grabowski J., *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią książąt*, Kraków 2013.
- Grabowski J., *Elita umysłowa na dworze i w kancelarii książąt mazowieckich w okresie późnego średniowiecza (II poł. XV w.–1526 r.)*, „Archeion”, t. 115, 2014, s. 403–432.
- Grabowski J., *Janusz II (1454/1455–1495) [w:] Poczec książąt i książnych mazowieckich*, Kraków 2019, s. 311–319.
- Grabowski J., *Janusz II książę mazowiecki (1453/54–1495)*, „Zeszyty Naukowe SWPR”, Seria Humanistyczna, nr 2, 2014, s. 125–142.
- Grabowski J., *Kancelarie książęce na Mazowszu (do 1526 roku) [w:] Dyplomatyka staropolska*, red. T. Jurek, Warszawa 2015, s. 225–249.
- Grabowski J., *Księga skarbowa Janusza II. Prace nad nową edycją rachunków dworu książęcego [w:] Ediciones sine fine*, red. K. Kopiński, W. Mrozowicz, J. Tandecki, Toruń 2017, s. 117–130.
- Grabowski J., *Najstarsze przywileje książąt mazowieckich dla Szreńska*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, t. 4, 2007, s. 117–135.
- Grabowski J., *Piotr z Chodkowa, kanclerz książęcy, biskup płocki. Przyczynek do roli uczonych na Mazowszu w późnym średniowieczu*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 22, 2015, s. 107–119.
- Grabowski J., *Podkanclerzy Stanisław Lipski. Ze studiów nad personelem kancelarii Janusza II księcia mazowieckiego (1471–1495) [w:] Archiwa — źródła — historia. Prace ofiarowane w siedemdziesiąte urodziny Profesora Władysława Stępniaaka*, Warszawa 2018, s. 320–329.
- Grabowski J., *Stanisław Grad ze Szreńska herbu Dołęga, wojewoda mazowiecki*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne”, t. 16, 2004, s. 67–80.
- Grabowski J., *Uzupełnienia i uwagi do „Spisu Urzędników mazowieckich z lat 1341–1462”. (Na marginesie książki Anny Supruniuk, Mazowsze Siemowitów)*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 53, 2015.
- Grabowski J., *Współpracownicy i dworzanie Janusza II księcia mazowieckiego (1471–1495). Ze studiów nad otoczeniem prowincjonalnych władców w średniowieczu [w:] Materiały V Kongresu Mediewistów Polskich*, red. J. Sperka, K. Kollinger, Rzeszów 2018, s. 275–309.
- Jagello Zsigmond herceg udvaranak szamadaskonye (1504–1507)*, ed. K. Rabai, Szeged 2014.
- Janeczek A., *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII wieku*, Warszawa 1993.
- Januszek-Sieradzka A., *Królowa Barbara Radziwiłłówna w dworskim mikroświecie*, Lublin 2017.
- Kręć H., *Dwór królowej Jadwigi i Jagielły*, Kraków 1987.
- Kręć H., *Służby dworskie Jadwigi i Jagielły w świetle wydatków podskarbińskich i podrzędnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, nr 663. Prace historyczne, z. 74, Kraków 1985, s. 81–87.
- Lasocki Z., *Dołęga czy Łęga? O powstaniu nazwy rodu herbu Dołęga i rozsiedleniu Dołęgów w okolicach Łęga oraz Legenda o rycerzu Dołędze*, Cieszyn 1932.
- Lasocki Z., *Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI w.*, „Miesięcznik Heraldyczny”, t. 10, 1931.
- Marchwińska A., *Królewskie dwory żon Zygmunta Augusta*, Toruń 2008.

- Molenda M., *Splendide vestitus. O znaczeniu ubiorów na królewskim dworze Jagiellonów w latach 1447–1572*, Kraków 2012, s. 19–25.
- Nalewajek A., *Dworzanie królewicza Jana Olbrachta w latach 1487–1492. Przyczynek do badań nad karierami rodów szlacheckich w czasach jagiellońskich*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, t. 10(14), 2018, s. 192–216.
- Nalewajek A., *Przedstawiciele szlachty mazowieckiej w składzie dworu królewskiego za panowania Jana Olbrachta*, „Seculum Christianum”, t. 26, 2019.
- Nalewajko U., *Na królewskim dworze Jana Olbrachta*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 59, 2011, s. 41–80.
- Pacuski K., *Elita władzy ziemi liwskiej w XV w.*, „Rocznik Liwski”, t. 1, 2005/2006.
- Pacuski K., *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV–XV wieku*, Warszawa 2009.
- Pacuski K., *Stefan (Szczepan) Goły z Miszewa i Szczytna* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 43, Warszawa-Kraków 2005, s. 167–169.
- Pazyra S., *Dzieje Ciechanowa i ziemi ciechanowskiej*, Ciechanów 1976.
- Piber-Zbieranowska M., *Księżna mazowiecka Anna Radziwiłłówna i jej regencja na Mazowszu (1503–1518)*, Warszawa 2019, s. 401 (mps w IH PAN).
- Pietkiewicz K., *Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492–1506)* [w:] *Lietuvos valstybe XIII–XVIII a.*, red. Z. Kiaupa, A. Mickevicius, J. Sarceviene, Vilnius 1997, s. 75–131.
- Piętka J., *Mazowiecka elita feudalna późnego średniowiecza*, Warszawa 1975.
- Piętka J., *Oborski Mikołaj* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1987, s. 447.
- Rombek T., *Centrum a peryferia. Wieloproweniencyjność terytorialna dworzan Elżbiety Rakuszanki* [w:] *Jagiellonowie i ich świat. Centrum a peryferie w systemie władzy Jagiellonów*, Kraków 2018, s. 37–51.
- Rutkowska G., *Dwór polskich królowych Anny Cylejskiej i Elżbiety Granowskiej* [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. 2, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2012, s. 869–914.
- Rutkowska G., *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014.
- Rutkowska G., *Urzednicy królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Spis* [w:] *Nihil superfluum esse*, red. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 367–391.
- Senkowski J., *Skarbowość Mazowsza od końca XIV wieku do 1526 roku*, Warszawa 1965.
- Sikorski A., *Pochodzenie Wesslów herbu Rogala* [w:] *Studia genealogiczne poświęcone pamięci profesora Włodzimierza Dworzaczka*, t. 2, red. A. Sikorski, T. Sławiński, Warszawa 2018.
- Skibniewska J., *Dwór królewski Aleksandra Jagiellończyka w latach 1501–1506*, Lublin 2015.
- Słownik historyczno-geograficzny ziemi liwskiej w średniowieczu*, oprac. M. Piber-Zbieranowska, A. Salina, przy współpracy E. Kowalczyk-Heyman, Warszawa 2017.
- Słownik historyczno-geograficzny ziemi płockiej w średniowieczu*, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, z. 1–4, Wrocław 1981–2000.
- Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff, K. Pacuski, Warszawa 2013.
- Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff, A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1971.
- Sobol B., *Sejm i sejmiiki ziemskie na Mazowszu*, Warszawa 1968.

- Szacherska S.M., Pacuski K., *Mikołaj z Krosny i Dobrzykowa* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 21, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 121–122.
- Szacherska S.M., *Serafin (ok. 1457–1513)* [w:] *PSB*, t. 36, Warszawa–Kraków 1995–1996, s. 284.
- Szweda A., *The king's vassals. The Encounter of Janusz II Duke of Masovia and the Grand Master of the Teutonic Order in Ciechanów in 1489* [w:] *Studies on the Military Orders, Prussia, and Urban History: Essays in Honour of Roman Czaja on the Occasion of His Sixtieth Birthday*, eds. J. Sarnowsky, K. Kwiatkowski, H. Houben, L. Pósan, A. Bárány, Debrecen 2020, p. 397–403.
- Szybkowski S., *Kościelcy ze Skępego herbu Ogon i ich protoplaści. Studium z dziejów późnośredniowiecznej rodziny możnowładczej*, Gdańsk 2018.
- Szybkowski S., *Studia z genealogii i prozopografii polskiej szlachty późnośredniowiecznej*, Gdańsk 2003.
- Turnau I., *Słownik ubiorów*, Warszawa 1999.
- Wilska M., *Mazowieckie środowisko dworskie Janusza Starszego. Studium społeczne*, Warszawa 2012.
- Wiśniewski J., *Początek i rozwój osadnictwa w ziemi łomżyńskiej w końcu XIV i w XV wieku*, „*Studia Łomżyńskie*”, t. 1, 1989.
- Wolff A., *Metryka Mazowiecka. Układ pierwotny, sposób rejestracji*, Warszawa 1929.
- Wolff A., *Starszeństwo urzędów*, Warszawa 1928.
- Wolff A., *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370–1526*, Wrocław 1962.

Janusz Grabowski, Courtiers and valets of Duke Janusz II of Mazovia (1471–1495). A prosopographical study

Summary

The article describes the social group forming the court of Duke Janusz II of Mazovia. The collected material allowed study of the Duke's courtiers and valets, as well as their further career in Mazovia and the Crown. The courts of the dukes of Mazovia in the 15th century were organized in imitation of the courts of the Jagiellons, however, since the income of the Piasts was modest in comparison with that of the royal courts, the ducal courts had their own distinctive characteristics. The head of the ducal court was a marshal, who was the superior of all the people employed at the court, except for the clerical staff. One characteristic feature of the court of Janusz II (as well as of other Mazovian Piasts of that period) was its almost uniform ethnic composition. Among the courtiers and valets of Janusz II we find mainly wealthy and moderately affluent Mazovian noblemen. Dołęga, Prawdzic, Radwan, Rogal, Junosza, Prus, Boleścic, Pierzchała, Ślepowron families are represented. The court of Janusz II played an important role in promoting cultural and moral paradigms and created opportunities for rapid advancement, including material advancement. The time spent at the ducal court broadened cultural and geographical horizons, creating an opportunity for the noble youths of Mazovia to come into contact with both material and spiritual culture of other countries. Employment at the court was the start of a career for many descendants of noble and magnate families in Mazovia. After incorporation of the Duchy of Płock into the Crown (1495), some of them continued their careers at the royal court of the Jagiellons.

Słowa kluczowe: Janusz II, Mazowsze, dworzanie, pokojowcy, dwór książęcy

Keywords: Janusz II, Mazovia, courtiers, valets, ducal court